

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคสำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดและทฤษฎีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค

ตอนที่ 2 ตัวแปรที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 3 ความตรงของโมเดลลิสมรต

ตอนที่ 1 แนวคิดและทฤษฎีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค

ความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค (Adversity Quotient: AQ) เป็นแนวคิดและทฤษฎีใหม่ที่พัฒนาโดย สตอลทซ์ (Stoltz, 1997) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่อธิบายว่าทำไมบางคน บางกลุ่ม หรือบางหน่วยงาน มีคนเพิกเฉยละทิ้งงาน แต่ก็มีคนบางกลุ่มที่ยืนหยัดทำงานต่อไป นอกจากนี้ยังอธิบายได้ว่าทำอย่างไรจึงจะพัฒนาความสามารถในการฝ่าฟันอุปสรรคได้ และทำอย่างไรจึงจะสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติความเคียดชัง เพื่อก้าวไปสู่ความสำเร็จ โดยมีแนวคิดว่า คนที่มี AQ สูงนั้นจะต้องมีแนวคิดและทัศนคติต่ออุปสรรคว่าเป็นความท้าทาย ความทำให้เกิดโอกาส และการมีโอกาสทำให้เกิดหนทางสู่ความสำเร็จ (วิทยา นาควัชนะ, 2544, หน้า 93)

1. ความหมายของความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค

AQ มีที่มาจากคำหลายคำ เดิมมาจาก Achievement Quotient ซึ่งหมายถึง อัตราของความสำเร็งที่กระทำด้วยตนเอง ให้ความหมายทำนองเดียวกับ Intelligence Quotient (IQ) นอกจากนี้ AQ ยังอาจใช้แทนคำว่า Aptitude Quality หมายถึง คุณภาพความถนัดในการทำงาน เฉพาะอย่าง โดยเฉพาะการประกอบอาชีพ เช่น ความถนัดในการใช้ฝีมือ ความถนัดในการจัดการ ความถนัดในการคิดคำนวณ เป็นต้น (เริงชัย จงพิพัฒนสุข, 2546, หน้า 58) แต่ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยใช้แนวคิดและทฤษฎีของสตอลทซ์ (Stoltz) ซึ่งใช้คำว่า Adversity Quotient หรือ AQ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายแตกต่างกัน ดังนี้

สตอลทซ์ (Stoltz, 1997, pp. 6 – 7) ได้ให้ความหมายของ AQ ไว้ว่า หมายถึง ความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค และความยากลำบาก หรือความฉลาดในการฝ่าวิกฤติของบุคคล

คันสนีย์ ฉัตรกุลปต์ (2544, หน้า 103 - 104) กล่าวว่า ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค เป็นรูปแบบปฏิกิริยาตอบสนองหรือพฤติกรรมของคน ๆ นั้น ต่อปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น หรือ รูปแบบพฤติกรรมการตอบสนองต่อปัญหาอุปสรรคในชีวิต ซึ่งก็จะเป็นกลไกของสมอง เกิดจาก โยประสาทต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้น ผีกลั่นขึ้น ปัญหาที่กล่าวถึงนี้จะปัญหาเล็กน้อย ปานกลาง หรืออาจจะเป็นปัญหาที่ใหญ่โตก็ได้ รูปแบบการตอบสนองนี้เป็นรูปแบบการจัดการกับปัญหา ซึ่งเปรียบง่าย ๆ กับ EQ ที่เป็นรูปแบบพฤติกรรมตอบสนองต่ออารมณ์ต่าง ๆ ของคน ซึ่งการตอบสนองนี้ จะเป็นการตอบสนองที่บางครั้งเป็นอัตโนมัติ เป็นการตอบสนองที่มาจากส่วนที่ลึกเกือบจะที่สุด ของสมองนั่นเอง

วิทยา นาควัชระ (2544, หน้า 91 - 92) กล่าวว่า ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค เป็นความสามารถในการเอาชนะอุปสรรค หรือความอดทนเมื่อมีอุปสรรคและสามารถฝ่าฟันอุปสรรค ได้อย่างคนมีกำลังใจและความหวังอยู่เสมอ AQ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ประสบความสำเร็จ ในชีวิตและการทำงาน ถ้ามี AQ มาก ก็มีแรงฮึด มีความนึกฝันที่ดี มีพลังที่จะฝ่าฟันอุปสรรคได้ มาก ถ้ามี AQ น้อย เวลาพบอุปสรรคของชีวิตก็มักยอมแพ้ หรือหาทางเลี่ยง ถอยหนี ถอนตัว หรือหือถอยได้ง่าย ๆ ซึ่งการจะมี AQ และทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิต ขึ้นอยู่กับพันธุกรรม การอบรมเลี้ยงดูตั้งแต่วัยเด็ก และสิ่งแวดล้อม

มัทธรา ธรรมบุศย์ (2544, หน้า 17) กล่าวว่า ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค เป็นความสามารถของบุคคลในการตอบสนองต่อเหตุการณ์ในยามที่ต้องเผชิญกับปัญหาหรืออุปสรรค ซึ่งเป็นตัวขัดขวาง ทำให้คนเราไม่สามารถก้าวขึ้นไปสู่ความสำเร็จตามที่ปรารถนาได้ ดังนั้น ผู้ที่ต้องการประสบความสำเร็จในชีวิตจึงควรเริ่มต้นด้วยการฝึกทักษะ เพื่อพัฒนา AQ ผู้ที่สามารถ พัฒนา AQ ได้สูงจะมองเห็นคุณค่าที่มีอยู่ในตนเองมากขึ้น

ทักษิณ ชินวัตร (2545, หน้า 17) กล่าวว่า ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค เป็นการเอาชนะอุปสรรคในชีวิตและการทำงาน เป็นการต่อสู้ฝ่าฟันอุปสรรคของมนุษย์เพื่อก้าวไป ข้างหน้า

ศิริรัตน์ แอดสกุล (2545, หน้า 5 - 9) กล่าวว่า ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค เป็นความสามารถในการอดทนต่อความยากลำบาก ความทุกข์ยาก คนเราต้องรู้จักสอนให้เด็กรู้จัก การอดทน อดทนต่อความยากลำบาก อดทนต่อความทุกข์ยาก อดทนต่อการรอคอย คนที่ไม่อดทน จะมีลักษณะใจร้อน ท้อแท้ และหมดกำลังใจ ไม่รู้จักการรอคอย ทนอะไรไม่ค่อยได้ บางครั้ง ถึงกับทำร้ายตัวเอง หรือทำร้ายร่างกายผู้อื่นได้

เดช นวลตา (2545, หน้า 14) กล่าวว่า ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค เป็นตัวชี้ ถึงความสามารถของแต่ละบุคคลในการดำรงชีวิตเมื่อเผชิญกับความทุกข์หรืออุปสรรค แล้วสามารถ

จัดการต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี การที่บุคคลจะสามารถจัดการต่อสถานการณ์หรือการต่อสู้ เพื่อฝ่าฟันกับปัญหาได้ดั่งนั้น จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคสูง

อรพินท์ ตราโต และบุพิน อังสุโรจน์ (2546, หน้า 4) กล่าวว่า ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค คือ ความสามารถของบุคคลในการผ่านพ้นความยากลำบากโดยไม่ล้มเลิก และมีความอดทน ความพากเพียร ความพยายามในการต่อสู้กับปัญหา อุปสรรค ความชัดเจนในชีวิตโดยไม่ท้อถอยและมีกำลังใจ

ภิเชก จันท์เอี่ยม (2546, หน้า 66 - 69) กล่าวว่า ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค หมายถึง ความมุมานะ อดทนต่อความยากลำบากที่แสนสาหัส แต่สามารถฟันฝ่าไปได้ ซึ่งบุคคลที่จะส่งเสริมพัฒนาความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค ได้ ต้องมีความพร้อมทั้งด้านสรีระ หรือด้านกายภาพที่แข็งแรง ทนทานต่อความยากลำบากที่เป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ขณะเดียวกันก็มีความพร้อมด้านจิตใจ หรือด้านจิตภาพ คือมีความมานะอดทนต่อสภาพบีบคั้นทางจิต อดทนต่อแรงเสียดทาน แรงกดดันทางอารมณ์ จนทำให้ควบคุมสติปัญญาเอาชนะอุปสรรคได้ แต่ทั้งนี้ บุคคลจะต้องมีสติปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์อยู่ก่อนเป็นพื้นฐาน เมื่อมีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคประกอบเข้าอีกชั้นหนึ่งจึงจะเป็นองค์ประกอบที่เพียงพอต่อการประสบความสำเร็จ สามารถเอาชนะอุปสรรคทั้งหมดได้

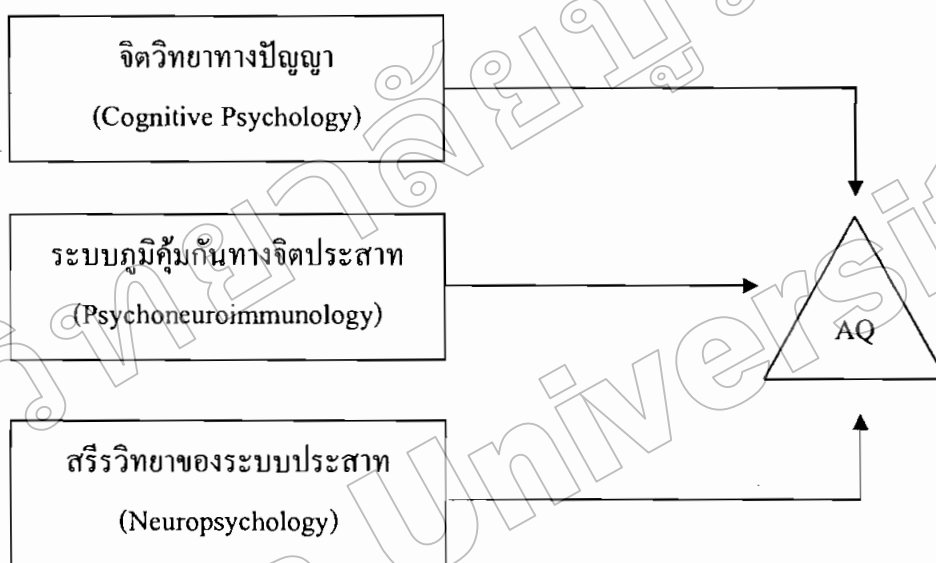
เฉลา ประเสริฐสังข์ (2547) กล่าวว่า ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค เป็นความฉลาดในการทำงานที่ยากให้สำเร็จ นั่นคือ มีความอดทน ความมุ่งมั่น ความตั้งใจจริงในการทำงาน คนที่มี AQ สูง จะมีลักษณะของการเป็นนักสู้ ชอบงานที่ยาก เมื่อล้มเหลวจะสามารถลุกขึ้นสู้ใหม่ อดทนต่ออุปสรรค เรียนรู้ที่จะเอาชนะหรือความสำเร็จจากความล้มเหลวของตน หรือเป็นคนประเภท “กัดไม่ปล่อย” คือทำอะไรด้วยความจริงใจจนกว่าจะสำเร็จ มีลักษณะ “สู้งาน” ส่วนคนที่มี AQ ต่ำ จะเป็นคนไม่สู้งาน จับจด ไม่อดทน พึ่งพอใจต่องานที่ง่าย ๆ เมื่อเจออุปสรรคหรือปัญหาเพียงเล็กน้อย ก็จะยอมแพ้ หรือบางคนอาจยอมแพ้ตั้งแต่ยังไม่ลงมือทำ คนประเภทนี้ทำอะไรมักไม่สำเร็จ การพัฒนา AQ ก็เช่นเดียวกับ EQ คือเกิดจากการเรียนรู้หรือประสบการณ์นั่นเอง

จากนิยามดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่เป็นอุปสรรคและความยากลำบากของชีวิต หรือความสามารถในการฝ่าวิกฤติของบุคคลในยามที่ต้องเผชิญปัญหาต่าง ๆ โดยการควบคุมสถานการณ์ รับรู้ต้นเหตุ รับผิดชอบต่อปัญหา เข้าถึงและอดทนต่อปัญหา เพื่อก้าวไปสู่ความสำเร็จ

2. แนวคิดของความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค (AQ)

สตอลทซ์ (Stoltz, 1997, pp. 6 – 7) กล่าวว่า ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค หรือ AQ เป็นทฤษฎีที่มีพื้นฐานมาจากศาสตร์ทางวิชาวิทยาศาสตร์ 3 สาขา ซึ่งต่างเป็นตัวแทนของ

ตัวต่อหนึ่งตัว ที่เมื่อนำมารวมเข้าด้วยกันจะเกิดเป็น AQ ได้แก่ จิตวิทยาทางปัญญา (Cognitive Psychology) ระบบภูมิคุ้มกันทางจิตประสาท (Psychoneuroimmunology) และสรีรวิทยาของระบบประสาท (Neurophysiology) ดังนั้น AQ จึงประกอบด้วยองค์ประกอบแนวคิดเชิงปฏิบัติที่สำคัญ 2 ประการ คือ เป็นทฤษฎีที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ และสามารถประยุกต์ใช้ในโลกของความเป็นจริง ซึ่งสามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหลักการของศาสตร์ทางวิทยาศาสตร์ทั้ง 3 สาขา เพื่อประกอบกันเป็น AQ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการทางวิทยาศาสตร์ 3 สาขา ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานสำคัญของ AQ (Stoltz, 1997, p. 83)

ศาสตร์ที่ 1 จิตวิทยาทางปัญญา (Cognitive Psychology)

จิตวิทยาทางปัญญาเป็นการศึกษาทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการคิด และการรับรู้ภายในจิตใจ เป็นการอธิบายเกี่ยวกับรูปแบบการคิด เช่น คนจำนวนมากเข้าใจว่าอุปสรรคและความคับข้องใจ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ทำให้เกิดความท้อแท้สิ้นหวังและไม่รู้จะจัดการกับปัญหาอย่างไรดี นานเข้าคนเหล่านี้ก็จะทุกข์ทรมาน ล้มเหลว จมอยู่กับความทุกข์จากอุปสรรค ไม่สามารถมีกำลังใจเผชิญอุปสรรคได้ ตรงกันข้ามบางคนคิดว่าความคับข้องใจเป็นสิ่งชั่วคราว เป็นสิ่งที่ต้องเผชิญ คนกลุ่มนี้ยังคงมีหวัง มีกำลังใจที่จะฟันฝ่าอุปสรรคไปสู่ความสำเร็จ

ดังนั้น จิตวิทยาทางปัญญาจึงเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของมนุษย์ ในการควบคุมหรือมีอำนาจเหนือชีวิตของตนเอง ประกอบด้วย แนวคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจและผลการปฏิบัติงาน (Stoltz, 1997, pp. 53 - 54) ได้แก่

1. การเรียนรู้ว่าตนไร้ความสามารถและการมีพลังอำนาจ (Learned Helplessness and Empowerment)

สตอลทซ์ (Stoltz, 1997, pp. 54 – 59) กล่าวว่า การเรียนรู้การไร้ความสามารถ คือ การจัดการภายในจิตใจที่เชื่อว่าสิ่งที่ทำไม่เกิดประโยชน์ โดยความคิดนี้จะค่อย ๆ ทำลายความรู้สึกในการควบคุมของคน ๆ นั้น ความรู้สึกไร้ความสามารถ ส่งผลให้ไม่สามารถควบคุมภาวะวิกฤติของชีวิตได้

การเรียนรู้ว่าตนไร้ความสามารถและการได้รับพลังอำนาจนั้น แยกออกจากกันโดยสิ้นเชิง และไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ คนที่เจ็บปวดจากความรู้สึกว่าตนไร้ความสามารถ จะไม่สามารถรู้สึกถึงการมีอำนาจ และคนที่รู้สึกมีพลังก็จะไม่เจ็บปวดจากความรู้สึกว่าตนไร้ความสามารถ ความรู้สึกว่าตนไร้ความสามารถเป็นตัวกั้นขวางของพลังและขัดขวางต่อการก้าวขึ้นที่สูง และเป็นความคิดที่สามารถทำลายความสำเร็จในทุก ๆ ด้าน ดังนั้น คนที่เรียนรู้ว่าตนไร้ความสามารถจะเป็นลักษณะของบุคคลที่มี AQ ต่ำ ส่วนคนที่รู้สึกมีพลังอำนาจจะมี AQ สูง

2. การมองโลกในแง่ดี (Optimism)

สตอลทซ์ (Stoltz, 1997, pp. 59 – 61) กล่าวว่า การมองโลกในแง่ดีเกี่ยวข้องกับ ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) คนที่มองโลกในแง่ดีจะมองอุปสรรคว่าเป็นเรื่องชั่วคราว มีต้นเหตุจากภายนอกและมีขอบเขตจำกัด เป็นลักษณะของคนที่มี AQ สูง ส่วนคนที่มองโลกในแง่ร้ายจะมองอุปสรรคว่าเป็นเรื่องถาวร มีต้นเหตุจากตนเอง และอุปสรรคนั้นจะแพร่กระจายไปยังเรื่องอื่น ๆ ต่อไป ซึ่งเป็นลักษณะของคนที่มี AQ ต่ำ

3. ความแกร่งและความสามารถในการทนทานต่อวิกฤติ (Hardiness and the Ability to Withstand Adversity)

โอวเลตต์ (Oullette, n.d. cited in Stoltz, 1997, p. 62) กล่าวว่า ความแกร่ง คือ ลักษณะของคนที่ไม่ค่อยเจ็บปวดจากผลในทางลบของวิกฤติ

สตอลทซ์ (Stoltz, 1997, p. 62) กล่าวว่า ความแกร่ง คือ ความสามารถของมนุษย์ที่จะทนทานต่อสภาพที่โหดร้ายของชีวิต ความแกร่งเหมือนกับการมองโลกในแง่ดี เป็นเครื่องทำนายสุขภาพ ร่างกาย และจิตใจในการเผชิญหน้ากับวิกฤติ คนที่มองวิกฤติเป็นโอกาส หรือที่เรียกว่าโอกาสในวิกฤติ (Adventunity) คือ การมีความเข้มแข็งเมื่อพบกับปัญหา มองปัญหาในแง่ดี

การหลีกเลี่ยงจากอุปสรรค ความรู้สึกว่าหมดหนทาง ไร้ความสามารถและช่วยตัวเองไม่ได้ มักจะนำคนคนหนึ่งไปสู่การยอมแพ้แทนที่จะก้าวต่อไป การกระทำเช่นนี้มีผลต่อชีวิตจิตใจตลอดไปจนถึงการแสดงออก ทักษะคติ แรงจูงใจ และการมีอายุที่ยืนยาว (Stoltz, 1997, p. 64)

4. การมีอำนาจควบคุมและสุขภาพ (Mastery and Health)

การรับรู้ในการควบคุมหรือการได้เป็นผู้มีอำนาจควบคุม คือ องค์ประกอบที่สำคัญในการหลีกเลี่ยงจากความรู้สึกว่า ตนไร้ความสามารถและพัฒนาความแกร่งเพิ่มเติม AQ (Stoltz, 1997, p. 64)

5. การฟื้นตัวสู่สภาพเดิมหรือความยืดหยุ่น (Resilience)

คนที่มีความสามารถในการฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมได้เมื่อเผชิญกับอุปสรรคและความโศกเศร้าในชีวิต แม้จะไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากอุปสรรคเหล่านั้นได้ แต่ก็สามารถควบคุมปัจจัยบางอย่างได้ในขณะที่คนที่มีความสามารถในการฟื้นตัวได้ช้า จะยืดหยุ่นน้อยกว่า และยอมแพ้ในที่สุด

ความสามารถในการฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมนั้นไม่ใช่พันธุกรรม แต่เป็นเรื่องที่ฝึกฝนได้ คนที่วัยเด็กผ่านการเผชิญหน้าและเอาชนะวิกฤติ จะดำเนินชีวิต ได้อย่างดีและมีสติกว่าเมื่อเทียบกับคนที่ไม่ค่อยมีอุปสรรคในชีวิตวัยเด็ก US News (n.d. cited in Stoltz, 1997, p. 65) รายงานว่า บุคคลเหล่านี้มีความสุขกับชีวิตแต่งงานที่มั่นคง และมีสุขภาพที่ดีกว่าคนที่เติบโตมาอย่างสะดวกสบายเมื่ออยู่ในช่วงวัยกลางคน คนที่มีความสามารถในการฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมได้เร็วเหล่านี้ มักจะมีความเป็นอยู่ที่มีความสุขมากกว่า และมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพทางอารมณ์น้อยกว่าถึงหนึ่งในสาม

ความสามารถในการฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมมีลักษณะเช่นเดียวกับการมองโลกในแง่ดี เมื่อต้องตกอยู่ในภาวะวิกฤติ บุคคลที่มีความสามารถในการฟื้นตัวจะมีความสามารถในการที่จะช่วยตนเองให้รอดพ้นจากภาวะวิกฤติได้อย่างรวดเร็ว (Stoltz, 1997, p. 65)

6. การรับรู้ความสามารถตนเองและต้นกำเนิดแห่งความควบคุม (Self-Efficacy and Locus of Control)

การรับรู้ความสามารถตนเอง คือ ความเชื่อในความสามารถในการควบคุมชีวิตและความสามารถของตนเอง (Stoltz, 1997, p. 66)

แบนดูรา (Bandura, 1977 cited in Stoltz, 1997, p. 66) กล่าวว่า คนที่รับรู้ความสามารถตนเองจะหาวิธีการจัดการกับปัญหา และประสบความสำเร็จได้

ร็อตเตอร์ (Rotter, 1996 cited in Stoltz, 1997, p. 66) เสนอว่า คนที่เชื่อว่าตนเองสามารถควบคุมความโชคร้ายและโชคดียของตนได้ มักจะยอมรับและเกิดความกดดันน้อยกว่าคนที่คิดว่าความโชคร้ายและความโชคดียนั้นมาจากปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น อากาศ หรือโอกาส ฯลฯ

ศาสตร์ที่ 2 ระบบภูมิคุ้มกันทางจิตประสาท (Psychoneuroimmunology)

ระบบภูมิคุ้มกันทางจิตประสาท เป็นวิทยาศาสตร์ที่อธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความคิด ความรู้สึก กับร่างกาย โดยความคิดและความรู้สึกจะทำงานประสานกันด้วยสารเคมีในสมอง ซึ่งจะส่งผลควบคุมกลไกการป้องกันทางด้านร่างกาย หรือกล่าวได้ว่าสารเคมีที่เกิดจากอารมณ์

และความรู้สึก จะมีอิทธิพลโดยตรงต่อสุขภาพกาย (Stoltz, 1997, pp. 74 - 75)

นอกจากนี้นักวิชาการยังพบว่าความเข้มแข็งทางจิตใจและการควบคุมตนเองจะส่งผลต่อภูมิคุ้มกันโรคภัยไข้เจ็บของร่างกาย ผู้สูงอายุหากได้รับการกระตุ้นให้กำลังใจจากการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม เช่น เดินรำ ร้องเพลง เล่นหมากรุก เล่นปิงปอง ก็จะทำให้คึกคักประปรี้กระเปร่าลดอัตราการป่วย หากเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่กับบ้าน จะเห็นว่าคนกลุ่มแรกอายุยืนยาวและเจ็บป่วยน้อยกว่า (Stoltz, 1997, p. 75) เช่น ในปี ค.ศ. 1950 เลอซาน (LeShan, n.d. cited in Stoltz, 1997, p. 75) สังเกตว่าผู้ป่วยโรคมะเร็งจะไม่สามารถควบคุมความคิดและความรู้สึกของตนได้เมื่อรู้ว่าตนเองเป็นโรคมะเร็ง มีความรู้สึกทรมานจากการรู้ว่าตนเองเป็นโรคร้ายมากกว่ารู้สึกทรมานจากอาการของโรคเองเสียอีก

จากรายงานการวิจัยที่ติดตามผู้หญิง 69 คน ที่เป็นโรคมะเร็งทรวงอกเป็นระยะเวลา 5 ปี พบว่าผู้หญิงที่ไม่ทุกข์ทรมานจากอาการเจ็บป่วยเรื้อรังมักจะเป็นคนที่มี "จิตวิญญาณนักสู้" ส่วนคนที่ทรมานกับอาการเจ็บป่วยเรื้อรังหรือตายไป มักจะเป็นคนที่ยอมแพ้หลังจากรับรู้ว่าเป็นโรคร้าย เนื่องจากรู้ว่าเป็นโรคที่หมดหนทางในการรักษา (Stoltz, 1997, p. 75)

เซลิกันแมน (Seligman, n.d. cited in Stoltz, 1997, p. 75) ประเมินการมองโลกในแง่ดีของผู้หญิงที่ป่วยด้วยโรคมะเร็งด้านมจำนวน 34 คน พบว่าผู้หญิงที่มีการมองโลกในแง่ดีจะมีอายุยืนยาวกว่าผู้หญิงที่มองโลกในแง่ร้าย ดังนั้น รูปแบบทางอารมณ์และความคิดจึงมีบทบาทอย่างมากต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกาย (Stoltz, 1997, p. 76)

ศาสตร์ที่ 3 สรีรวิทยาของระบบประสาท (Neurophysiology)

โครงสร้างของสมองที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการฟื้นฟูอุปสรรค แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือ บริเวณซีรีบรัลคอร์เท็กซ์ (Cerebral Cortex) ซึ่งควบคุมการกระทำ แต่หากบุคคลได้รับการฝึกฝนและเกิดการเรียนรู้ กิจกรรมต่าง ๆ นั้นจะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ บริเวณของสมองส่วนที่สองที่ทำงานโดยอัตโนมัติเรียกว่า บาซัล แกนเกลีย (Basal Ganglia) กล่าวคือ สมองของคนเราสามารถสร้างเซลล์ใหม่ที่ดี หรือนิสัยที่ดีได้ ดังนั้น ความมุ่งมั่นที่จะฟื้นฟูสุขภาพอย่างจริงจังจะสร้างโครงสร้างสมองในส่วนของการแก้ปัญหาอุปสรรคให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Stoltz, 1997, pp. 78 - 79)

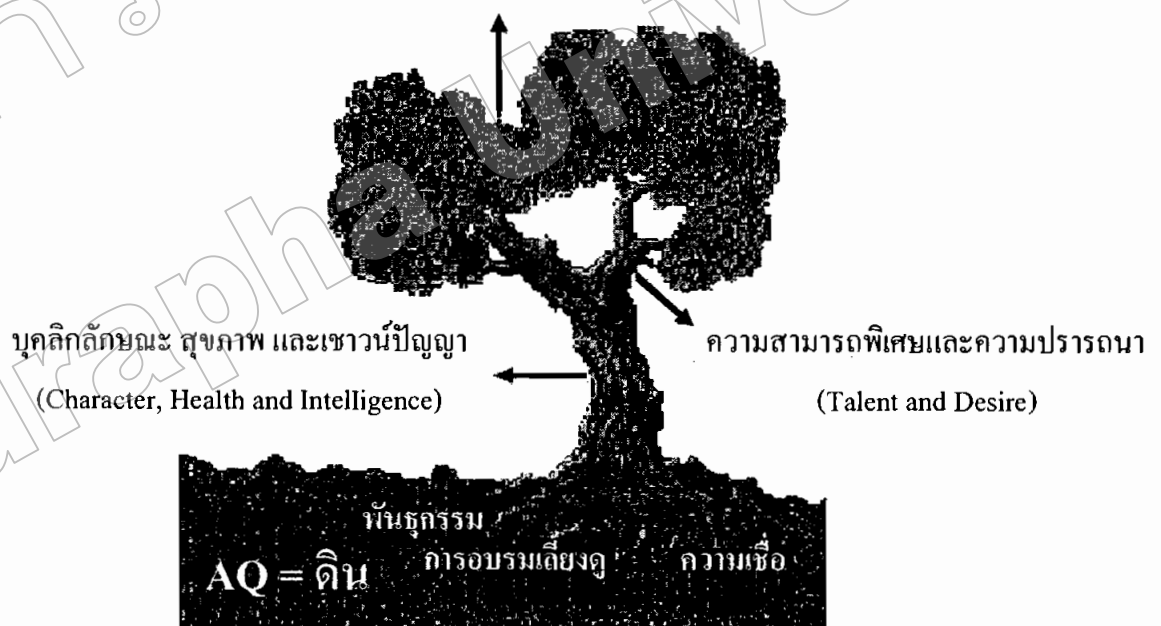
3. ความสำคัญของ AQ

ผลของการศึกษาค้นคว้า และการนำความสามารถในการฟื้นฟูอุปสรรคไปประยุกต์ใช้ของสตอลทซ์ เป็นการค้นพบที่สำคัญที่ทำให้เราทราบว่า AQ เป็นสิ่งนำไปสู่ความสำเร็จ ทั้งความสำเร็จในการทำงาน และความสำเร็จในชีวิต โดย AQ สามารถทำนายความสำเร็จในชีวิตได้ดังนี้ (Stoltz, 1997, p. 7)

1. คนเราจะอดทนต่อความยากลำบากและสามารถจะเอาชนะความยากลำบากได้ดีเพียงใด
 2. ใครจะเป็นผู้เอาชนะความยากลำบากและใครจะเป็นผู้ที่ยอมสยบต่อความยากลำบาก
 3. ใครจะมีศักยภาพเหนือกว่าความสามารถที่มีอยู่ และใครจะมีศักยภาพด้อยกว่า
 4. ใครจะเป็นผู้ชนะและใครจะเป็นผู้พ่ายแพ้
4. แนวคิดต้นไม้ของความสำเริง (The Tree of Success)

AQ มีบทบาทต่อชีวิตในทุกๆ ด้าน ซึ่งสตอลท์ซ (Stoltz, 1997, pp. 29-30) กล่าวเปรียบเทียบไว้กับแนวคิดต้นไม้ของความสำเริง (The Tree of Success) โดยถ้าบุคคลใดมี AQ ต่ำ และไม่พยายามต่อสู้กับความยากลำบาก บุคคลนั้นจะขาดศักยภาพในตนเอง เปรียบได้กับต้นไม้ที่แคะแกระในทางกลับกัน ผู้ที่มี AQ สูง ก็จะมีศักยภาพและความสามารถสูง เหมือนต้นไม้ที่สามารถเจริญเติบโตบนภูเขาสูงได้ หากจำแนกบทบาทพื้นฐานของ AQ ที่มีผลต่อการแสดงออกถึงความสามารถที่ซ่อนอยู่ภายในบุคคล โดยเปรียบเทียบกับส่วนต่างๆ ของต้นไม้ จะมีลักษณะดังภาพที่ 3

การแสดงออก หรือการปฏิบัติหน้าที่ (Performance)

ภาพที่ 3 ต้นไม้ของความสำเริง (Stoltz, 1997, p. 30)

ส่วนใบ (Leaves) คือ ส่วนของการแสดงออกหรือการปฏิบัติหน้าที่ (Performance) ใบของต้นไม้เป็นการแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรม การกระทำ หรือการแสดงออกที่คนอื่นสามารถมองเห็นเรา และเราสามารถมองเห็นผู้อื่น ส่วนนี้จึงเป็นส่วนที่จะถูกประเมินหรือพัฒนา เช่น

การทำผลงานเพื่อเลื่อนตำแหน่ง ความมีมนุษยสัมพันธ์ การร่วมงานกับผู้อื่น เป็นต้น (Stoltz, 1997, pp. 30 – 31)

กิ่งก้าน (Branches) คือ ส่วนของความสามารถพิเศษและความปรารถนา (Talent and Desire) ส่วนแรกนี้จะเกี่ยวข้องกับทักษะ ความสามารถ ประสบการณ์ ความรู้ ว่ารู้อะไรและสามารถที่จะทำสิ่งใดได้ ซึ่งถ้าเรารวมความรู้และความสามารถเข้าด้วยกัน ก็จะเป็นความสามารถพิเศษ ในส่วนของความปรารถนาจะเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจ ความกระตือรือร้น ความทะเยอทะยาน และความมีไฟในการทำงาน ซึ่งคนเราจำเป็นต้องมีความสามารถพิเศษและความปรารถนาควบคู่กันไปเพื่อการก้าวไปสู่ความสำเร็จ (Stoltz, 1997, p. 32)

ลำต้น (Trunk) คือ ส่วนของบุคลิกลักษณะ (Character) สุขภาพ (Health) และเชาวน์ปัญญา (Intelligence) หลายคนอาจพิจารณาส่วนนี้จากคะแนนเฉลี่ยสะสม (GPA) และเชาวน์ปัญญาหรือ IQ ซึ่งในส่วนของเชาวน์ปัญญานี้ การ์ดเนอร์ (Gardner, 1983) นักจิตวิทยา แสดงการวัดความฉลาดของคนเราไว้ 7 ด้าน คือ ด้านภาษา ด้านตรรกศาสตร์และคณิตศาสตร์ ด้านมิติ ด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว ด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านดนตรี และด้านการเข้าใจตนเอง ซึ่งต่อมาได้เพิ่มเป็น 8 ด้าน คือ ด้านธรรมชาติ (Gardner, 1999) และเรียกทฤษฎีนี้ว่า “ทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligences: MI)” โดยความฉลาดของคนเราจะแตกต่างกันไปตามประเภทของความสามารถ บางคนอาจจะเด่นด้านใดด้านหนึ่ง และความฉลาดที่เด่นชัดของบุคคลจะมีผลต่ออาชีพที่เหมาะสม และใช้เป็นตัวจำแนกอาชีพของคนได้ อารมณ์และสุขภาพจะมีผลต่อความสามารถในการประสบความสำเร็จของคน กล่าวคือ ถ้ามีความวิตกกังวลหรือล้มป่วยจนได้รับบาดเจ็บ ก็อาจทำให้ไม่ประสบความสำเร็จ ลักษณะเฉพาะนิสัยของบุคคลที่มีความเจริญต้องมีความยุติธรรม มีเหตุผล ซื่อสัตย์ สุขภาพ สุขุม รอบคอบ กล้าหาญ และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ (Stoltz, 1997, pp. 31 – 32)

ราก (Roots) คือ ส่วนที่ได้รับอิทธิพลจากพันธุกรรม (Genetics) การอบรมเลี้ยงดู (Upbringing) และความเชื่อ ความศรัทธา (Faith) โดยพันธุกรรมจะเกี่ยวข้องกับอารมณ์ และระดับของความวิตกกังวลที่มีผลต่อการแสดงออกของพฤติกรรมของบุคคล การเลี้ยงดูมีอิทธิพลต่อความฉลาด การพัฒนาบุคลิกลักษณะมีอิทธิพลต่อทักษะ ความปรารถนา และการแสดงออก ความเชื่อเป็นการแสดงออกทางจริยธรรม การกระทำของบุคคล และการคิดค้นหาวิธีการในการพิสูจน์ความจริง (Stoltz, 1997, p. 32)

5. การแบ่งประเภทของบุคคลที่มี AQ ต่างกัน

สตอลทซ์ (Stoltz, 1997, p. 14) ได้เสนอการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค เปรียบได้กับคนที่ปีนเขา หากต้องการจะประสบความสำเร็จจะต้องอาศัย

จิตใจที่มีความมุ่งมั่น จดจ่อ อดทนและเพียรพยายาม เพราะบางครั้งอาจเป็นไปได้อย่างเชื่องช้า อาจเจ็บป่วย และเหนื่อยล้า การเปรียบเทียบนี้สามารถนำมาใช้กับการเสริมสร้างทีมงานและองค์กรได้ด้วย โดย สดอลทซ์ แบ่งลักษณะของบุคคลที่ปีนเขาออกเป็น 3 พวก ได้แก่

1. พวกขี้แพ้ (The Quitter)

เป็นพวกละทิ้ง ถอนตัว ปฏิเสธและหลีกเลี่ยงการปีนเขา เป็นบุคคลยอมแพ้ง่าย ๆ คนกลุ่มนี้จะขาดวิสัยทัศน์ และไม่สรัทธาต่ออนาคต ไม่กล้าเสี่ยง ไม่เห็นความสำคัญของการลงทุน เวลา เงิน และแรงใจในการพัฒนาตนเอง แทบจะไม่มีความคิดสร้างสรรค์ เว้นแต่สิ่งนั้นจะทำให้เขาไม่ต้องพบเจอสิ่งที่ทำท้อหรือยากลำบาก เป็นบุคคลที่ไม่รับฟังคำแนะนำหรือคำเตือนของผู้อื่น ไม่คิดจะปีนเขา ไม่คิดใช้ชีวิตให้คุ้มค่า อยู่ไปวัน ๆ อยู่ได้ก็อยู่ ไม่อยากทำอะไร อยู่เฉย ๆ ได้ก็ดี ไม่มีจุดมุ่งหมายใดๆ ในชีวิต ดังนั้น ในชีวิตจริงของพวกขี้แพ้ จึงไม่มีความกระตือรือร้น ไม่ขวนขวาย ชอบชีวิตที่เรียบง่าย สบายๆ ชอบบ่นถึงความยากลำบาก ขี้เกียจ ไม่สร้างมนุษยสัมพันธ์ มักขาดเพื่อน ขี้เหงา เวลาเมื่ออุปสรรคจะยอมแพ้ง่าย เพราะใจไม่สู้ (วิทยา นาควิชระ, 2544, หน้า 94)

ลักษณะการทำงานของพวกขี้แพ้ นี้จะทำงานเฉพาะที่ได้รับมอบหมาย มีความกระตือรือร้นต่อการทำงาน แรงผลักดัน ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และลงทุนลงแรงในการทำงานเพียงเล็กน้อย บุคคลกลุ่มนี้นับเป็นภาระภายในองค์กร (Stoltz, 1997, p.19)

2. พวกตั้งค่าย (The Camper)

เป็นกลุ่มที่พยายามหาทางเรียบ ๆ และสบายในการปีนเขา เมื่อเริ่มปีนได้สักระยะ เจอที่ราบลุ่มนำสบายก็อยากตั้งค่ายพักแรมนั่งรอ ได้เห็นทิวทัศน์สวยงามก็พอใจและไม่ต้องการที่จะปีนขึ้นไปสู่จุดสูงสุดของภูเขา พวกตั้งค่ายเป็นพวกที่มีแรงบันดาลใจอยู่บ้าง ต่างจากพวกขี้แพ้ตรงที่อยู่ข้างน้อยก็ได้เริ่มเดินเพียงแต่ไปไกลในระดับหนึ่งจะหยุดเพราะมีความคิดว่า “เราทำได้ไกลที่สุดที่เราจะสามารถทำได้แล้ว” ความพยายามในส่วนนี้ทำให้คนส่วนใหญ่หลงผิดคิดว่าได้พบกับความสำเร็จแล้ว แต่จริง ๆ เป็นเพียงความสำเร็จที่อยู่ในวงจำกัดเท่านั้น หากพิจารณาให้ดีจะพบว่าพวกตั้งค่ายจะไม่สามารถรักษาความสำเร็จที่แท้จริงเอาไว้ได้ เพราะยังไม่ถึงยอดเขา ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงนั่นเอง

คนกลุ่มนี้มีจำนวนมากที่สุด อาจมองอีกแง่หนึ่งว่าเป็นคนที่เคยประสบความสำเร็จมาแล้ว แต่เมื่อต้องเผชิญกับการทดสอบและการท้าทายใหม่ ๆ กลับขาดความกล้าหาญและความมุ่งมั่นที่จะเผชิญหน้าและเอาชนะอุปสรรค สอดคล้องกับคำกล่าวของ คีนซีนีย์ ฉัตรกุลปต์ (2544, หน้า 106 – 107) ซึ่งกล่าวว่า พวกตั้งค่าย คือ บุคคลที่ทำงานตามหน้าที่ความรับผิดชอบ ทำได้อย่างดีพอสมควร แต่ไม่เพิ่มความพยายาม ไม่เสียดสี ไม่พยายามที่จะก้าวต่อข้างหน้าให้มีผลงานมากกว่าเพื่อความก้าวหน้า รู้สึกพอใจกับสิ่งที่ตนมี ทั้ง ๆ ที่ภายในมีพลังและความสามารถที่จะก้าวขึ้นไปสู่ระดับที่สูงกว่า

ลักษณะการทำงานของพวกตั้งค่ายจะแตกต่างจากพวกจิ้งหรีด ตรงที่พวกตั้งค่ายจะมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีแรงผลักดัน และมีความพยายามอยู่ข้าง บุคคลกลุ่มนี้จะทำงานหนักต่อสิ่งที่จะทำให้พวกเขามีความปลอดภัยที่ดีขึ้น ทำงานโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของตน เมื่อเปรียบบุคคลกลุ่มนี้เป็นพวกตั้งค่าย การหยุดตั้งค่ายเป็นระยะเวลายาวนานทำให้บุคคลกลุ่มนี้เป็นผู้ขาดความสามารถในการทำงานที่ซ้ำลง ทำที่สุดจะกลายเป็นผู้ที่ไม่มี ความมั่นใจในการทำงาน (Stoltz, 1997, p. 19)

3. พวกช่างปีน (The Climber)

คนกลุ่มนี้เป็นบุคคลที่ชอบความท้าทาย เป็นผู้ที่มีความเพียรพยายามที่จะปีนไปให้ถึงยอดเขา ไม่ว่าจะพบกับอุปสรรคหรือความอับโชคก็ตาม ยังมีความเสี่ยงและลำบากมากเท่าไร ยิ่งรู้สึกตื่นเต้นและท้าทาย และยังคงมุ่งหน้าต่อไปไม่ลดละ พวกช่างปีนจึงได้ชื่อว่าเป็นยอดนักสู้แห่งขุนเขา (Energizer Bunnies of the Mountain) ไม่ว่าจะมียาอายุเท่าใด เป็นเพศใด เชื้อชาติใด ร่างกายสมบูรณ์ หรือทุพพลภาพก็ตาม พวกช่างปีนจะมีแรงศรัทธาที่แก่กล้า เชื่อมั่นในชีวิตและอนาคต มีความกระตือรือร้น มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีแรงบันดาลใจสูง พร้อมทั้งจะเผชิญกับอุปสรรคทุกอย่าง สามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีได้กับคนทุกระดับ และมักเป็นผู้นำที่ดี เวลาพบกับอุปสรรคมักกล้าเผชิญและไม่ยอมแพ้ ชีวิตจึงมีผลงานมาก ประสบความสำเร็จสูง

ลักษณะการทำงานของพวกช่างปีน จะเป็นบุคคลที่ยอมรับความท้าทาย มีแรงจูงใจในตนเอง มีแรงผลักดันสูง และมีความรู้สึของการต่อสู้ดิ้นรนในชีวิตมากที่สุด พวกช่างปีนเป็นกลุ่มบุคคลที่อุทิศชีวิตเพื่อการเติบโตและการเรียนรู้ มีการปรับปรุงการทำงานอย่างต่อเนื่อง ไม่ยอมรับสิ่งที่ค้ำกว่าสิ่งที่คาดหวังไว้ ค้นหาวิธีการที่นำไปสู่ความสำเร็จอย่างสม่ำเสมอ ทำงานด้วยวิสัยทัศน์ และมีแรงบันดาลใจ ส่งผลให้เป็นผู้เป็นที่ดี (Stoltz, 1997, p. 20)

ตันสตันีย์ ฉัตรคุปต์ (2544, หน้า 107) ได้สนับสนุนแนวคิดของสตอลทซ์ โดยเปรียบเทียบว่าพวกช่างปีนเป็นกลุ่มบุคคลที่ชอบความท้าทาย ทักษะคิดในการทำงานของคนกลุ่มนี้จะเป็กลุ่มที่ไม่หยุดยั้ง หากทำงานมาได้ระดับหนึ่งก็จะเสียดลทะลุเมทาทำให้งานก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นต่อไป จะไม่ยอมหยุด ณ จุดใดจุดหนึ่ง คนกลุ่มนี้จะชอบเป็นคนสร้างงาน สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เป็นบุคคลที่องค์กรทุกองค์กรต้องการ เพราะเป็นคนขยันขันแข็ง กระตือรือร้น เป็นคนที่พยายามที่จะก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ และองค์กรจะเติบโตไปด้วยเช่นเดียวกัน

สตอลทซ์ ได้นำลักษณะบุคคลทั้ง 3 กลุ่ม มาเปรียบเทียบกับทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ (Maslow, 1994 cited in Stoltz, 1997, p. 17) นักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียงที่เชื่อว่ามนุษย์จะแสดงพฤติกรรมเพื่อแสวงหาสิ่งที่สามารถบำบัดความต้องการของตนเอง ความต้องการจึงเป็นบ่อเกิดของแรงจูงใจ มาสโลว์ แบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 5 ขั้น มนุษย์จะตอบสนองความต้องการทั้งหมดอย่างมีลำดับขั้นตามความต้องการ และตามความพึงพอใจในแต่ละเวลา ความต้องการทั้ง 5 ขั้น คือ

1. ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานเพื่อความอยู่รอด เช่น ความต้องการด้านปัจจัยสี่ รวมไปถึงความต้องการด้านเพศ เป็นความต้องการที่คนเราทุกคนต้องหมกมุ่นอยู่กับการบำบัดให้ร่างกายอยู่รอดและสุขสบายเสียก่อน

2. ความต้องการความมั่นคงความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจ (Safety Needs) เช่น ความต้องการความมั่นคงในอาชีพ ต้องการงานในองค์กรที่มีกิจการรุ่งเรือง ไม่มีนโยบายให้คนออกจากงานเมื่อผลการดำเนินงานไม่ดี ต้องการงานที่ปลอดภัย

3. ความต้องการเป็นเจ้าของและความรัก (Belonging and Love Needs) เช่น ต้องการที่จะเข้าร่วมและได้รับการยอมรับในสังคม อยากอยู่ในกลุ่มเพื่อน อยากอยู่ในแวดวงเพื่อนร่วมงานที่มีความสามัคคี อยากมีคนที่ยรัก ต้องการความรักจากเพื่อนร่วมงาน

4. ความต้องการได้รับการยอมรับและยกย่องจากสังคม (Esteem Needs) เช่น อยากทำสิ่งที่จะนำมาซึ่งชื่อเสียงเกียรติยศ ตำแหน่ง เป็นที่ยอมรับ และยกย่องสรรเสริญของบุคคลอื่น

5. ความต้องการที่จะตระหนักในตนเอง ใฝ่รู้และพัฒนาตนเองตามความสามารถที่มีอยู่ (Self Actualization Needs) หมายถึง ความต้องการที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ อยากพัฒนาความสามารถและศักยภาพของตนเองให้สูงขึ้น เป็นความต้องการที่จะใช้ความสามารถสูงสุดที่ตนมีเพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จและสมหวังและตามที่ตนเองต้องการ เป็นการกระทำโดยไม่มีความต้องการอะไรอื่นมาแอบแฝง

ลักษณะของบุคคลเมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีความต้องการของ มาสโลว์ แสดงดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 เปรียบเทียบลักษณะบุคคล กับทฤษฎีความต้องการของ มาสโลว์ (Stoltz, 1997, p. 17)

จากภาพที่ 4 พวกขี้แพ้ (The Quitter) จะเป็นผู้ที่ยึดติดกับความต้องการขั้นที่ 1 และ 2 คือ ความต้องการด้านร่างกาย และความต้องการด้านความปลอดภัย สำหรับพวกตั้งค่าย (The Camper) จะเป็นผู้ที่มีความกล้า แต่ก็ยังยึดติดกับความสุขสบาย เปรียบได้กับความต้องการขั้นที่ 3 และ 4 คือ ความต้องการเป็นเจ้าของ ต้องการความรักและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และความต้องการที่จะได้รับการยอมรับและยกย่องจากสังคม แต่สำหรับพวกช่างปีน (The Climber) จะเป็นคนกลุ่มเดียวเท่านั้นที่สามารถบรรลุศักยภาพของตนเองสูงสุด เปรียบได้กับความต้องการขั้นที่ 5 นั่นคือ ความต้องการที่จะตระหนักในตนเอง ใฝ่รู้ และพัฒนาตนเองไปสู่ความสำเร็จในชีวิต

6. คุณลักษณะที่สำคัญของ AQ

สตอลทซ์ (Stoltz, 1997, pp. 107 – 125) เสนอว่าคุณลักษณะที่สำคัญของ AQ ประกอบด้วย 4 ด้าน โดยใช้รหัสย่อ คือ รหัส CO₂RE ได้แก่

ด้านที่ 1 ด้านการควบคุม (Control: C)

ด้านการควบคุม หมายถึง ระดับการรับรู้ถึงความสามารถในการควบคุมตนเองของบุคคล เพื่อให้ผ่านพ้นอุปสรรคความยากลำบาก หรือเหตุการณ์ที่คับขัน หรือเป็นความสามารถของบุคคลในการควบคุมสถานการณ์ที่เป็นปัญหา

ลักษณะของผู้ที่มี AQ มิติด้านการควบคุมสูง ได้แก่ การมีระดับการรับรู้ว่าตนเองสามารถจัดการหรือควบคุมสถานการณ์ที่เลวร้ายได้ เชื่อว่าปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีหนทางแก้ไข เป็นผู้ที่มีความคิดเชิงรุกต่อปัญหา ไม่ย่อท้อ มีความหนักแน่น มีความตั้งใจ กระตือรือร้น ในการเผชิญปัญหาและพยายามหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ ผู้ที่มี AQ มิติด้านนี้สูง เปรียบได้กับนักปีนเขาที่ชอบความท้าทาย คนกลุ่มนี้มักคิดเสมอว่า “มันยากลำบากแต่ฉันก็จะอดทน” “ฉันสามารถทำได้ ฉันไม่เชื่อว่าฉันหมดหวังในสถานการณ์เช่นนี้” “ทุกอย่างมีหนทางเสมอ และไม่มีอะไรที่ไม่ต้องเสี่ยงแล้วจะได้มันมา” ตัวอย่างเหล่านี้ทำให้ใจฮึกเหิม ทำให้มีภูมิคุ้มกันความรู้สึกที่สิ้นหวัง ทำให้เกิดพลังและความคิดที่จะกระทำต่อไป คนเหล่านี้จะมีพลังอำนาจ มีความคิดเชิงรุกต่อปัญหา คิดด้านบวก และควบคุมปัญหาได้ ซึ่งจะส่งผลดีในการทำงานระยะยาว ส่งผลต่อผลิตผลของงานและสุขภาพ

คนที่ไม่มี AQ ด้านนี้ต่ำ จะเป็นผู้ที่รับรู้ว่ามีปัญหาอุปสรรคความยากลำบากแม้เพียงเล็กน้อย ก็ทำลายความรู้สึกที่มีพลังอำนาจให้หมดไป หมดพลังต่อสู้ จะเพิกเฉยและยื่นชาต่อปัญหาและยังอาจเชื่อถือโชคชะตาหรือเคราะห์กรรม มักเป็นผู้ที่ไม่ดีนรณ ไม่กระตือรือร้น และเป็นผู้ที่ยอมแพ้ต่อความยากลำบาก มีชีวิตไปวัน ๆ อย่างลุ่ม ๆ ดอน ๆ คนที่มี AQ มิติด้านนี้ต่ำ มักคิดว่า “นี่เป็นสิ่งที่เกินกว่าฉันจะทำได้” “ฉันไม่สามารถทำอะไรได้” “ไม่มีประโยชน์ที่จะพยายาม ฉันไม่สามารถแก้ปัญหานี้ได้” ดังนั้นพวกที่มี AQ ต่ำ จึงเปรียบเสมือนพวกตั้งค่าย รักสบายกลางทาง (The Camper)

และพวกขี้แพ้ (The Quitter)

ด้านที่ 2 ด้านการรับรู้ต้นเหตุและรับผิดชอบต่อปัญหา (Origin and Ownership: O₂)

ด้านการรับรู้ต้นเหตุและรับผิดชอบต่อปัญหา หมายถึง การรับรู้ต้นเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาคิดและถือว่าปัญหาขององค์กรที่ตนทำงานอยู่เป็นปัญหาของตนเอง พยายามช่วยคิดแก้ไขปัญหาวเคราะห์ค้นหาสาเหตุของปัญหา และตระหนักว่าเป็นความรับผิดชอบของตน แต่ไม่กล่าวโทษตนเองจนเกินไป ไม่คิดว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเพราะความบกพร่องหรือความผิดพลาดของตนเองแต่ผู้เดียว ต้องหาทางแก้ไขได้ ไม่ผลักภาระความรับผิดชอบไปให้คนอื่นฝ่ายเดียว พิจารณาปัญหาจากตนเองและปัจจัยภายนอก เพื่อช่วยให้เกิดการเรียนรู้จากสิ่งที่เคยผิดพลาดในอดีต ดำเนินหรือโทษตนเองอย่างสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การเสียใจและสำนึก ซึ่งถือว่าเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดพลังหากนำมาใช้อย่างเหมาะสมจะนำมาซึ่งการปรับปรุงแก้ไข การพิจารณาการรับรู้ต้นเหตุและรับผิดชอบต่อปัญหาของตนเองนั้น มักพิจารณาจากการถามคำถาม 2 ข้อ ดังนี้

1. ใครหรืออะไรที่ทำให้เกิดความขากลำบาก หรือ ใครหรืออะไรที่เป็นสาเหตุของปัญหา

2. เราเป็นเจ้าของปัญหาและทำให้เกิดความขากลำบากหรือไม่ หรือ ตนเองเป็นสาเหตุของปัญหาหรือไม่

ลักษณะผู้ที่มี AQ ด้านนี้สูง ได้แก่ ผู้ที่มีแนวคิดในการค้นหาสาเหตุของปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นว่ามาจากสาเหตุใด จะวิเคราะห์ตนเองและสิ่งแวดล้อมภายนอก และกำหนดบทบาทตนเองให้เป็นเจ้าของปัญหา เรียนรู้จนสามารถแก้ปัญหาได้ดี การพิจารณาสาเหตุของปัญหาจากสิ่งแวดล้อมถือเป็นการมองโลกในแง่ดี แง่บวก ส่วนการวิเคราะห์ตนเองด้วยการดำเนินหรือกล่าวโทษตนเอง ถ้าทำพร่ำเพรื่อเพราะจะทำให้หมดกำลังใจ ผู้ที่มี AQ ด้านนี้สูง มักคิดว่าความล้มเหลวหรือความเสียใจคือตัวกระตุ้นทำให้เกิดพลัง เกิดการรับรู้ความสามารถของตนเอง และพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกัน เพราะเมื่อเราพูดหรือทำอะไรที่ไม่ดีกับผู้อื่นแล้วสำนึกได้ เราจะเกิดประสบการณ์การเรียนรู้จากความเสียใจ และความผิดพลาดของเรา คนที่รู้จักคิดถึงต้นเหตุของปัญหามักคิดเสมอว่า “ทุกอย่างในองค์กรที่เราอาศัยอยู่ล้วนเป็นปัญหา” “ทุกคนต่างก็ทำงานหนักด้วยกันทั้งนั้น”

ผู้ที่มีมิติ AQ ด้านนี้ต่ำ จะรับรู้ว่าเป็นต้นเหตุของปัญหาหรือสิ่งเลวร้าย มักมีนิสัยที่ชอบดำเนินหรือโทษตนเองเกินควร การดำเนินตนเองมากเกินไป จะทำให้เสียขวัญและเป็นไปในทางทำลาย ทำลายพลังงาน ความหวัง มีหลายคนที่คิดว่าตนเองเป็นเจ้าของปัญหาแต่เพียงผู้เดียวตนเองทำให้ทุกอย่างเสียหาย คิดว่าทุกอย่างเลวร้ายและเป็นความผิดของเราเป็นส่วนใหญ่ ความรู้สึกนี้หากสะสมเป็นเวลานานเข้าจะทำให้เสียใจ หมดกำลังใจ รู้สึกเลวร้าย ท้อใจ ซึมเศร้าและยอมแพ้ไปในที่สุด เพราะการดำเนินหรือกล่าวโทษตนเองทำให้เกิดผลได้ 2 ด้าน คือ 1) ทำให้เกิดการเรียนรู้การปรับปรุงพฤติกรรมให้ดีขึ้น และ 2) ทำให้เกิดความเสียใจ ความรู้สึกโดดเดี่ยว และมีโอกาสที่

จะทำร้ายผู้อื่นได้

ด้านที่ 3 ด้านการเข้าถึงปัญหา (Reach: R)

ด้านการเข้าถึงปัญหา เป็นการรับรู้ผลกระทบของปัญหาและความยุ่งยากที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของแต่ละคนว่ามีมากน้อยเพียงใด เข้าใจปัญหาว่าเป็นปัญหา ไม่มีอะไรมากไปคางนั้น พร้อมระวังและมีสติที่จะรับมือกับปัญหาหรืออุปสรรคที่จะเข้ามาในชีวิตอยู่ตลอดเวลา

ลักษณะของผู้ที่มี AQ มิติด้านนี้สูง ได้แก่ คนที่สามารถควบคุมอารมณ์ด้านลบ ควบคุมผลกระทบและความเสียหายต่อการดำเนินชีวิต เมื่อมีปัญหาคความยุ่งยากเกิดขึ้น จะเป็นผู้ที่พร้อมรับกับความยากลำบากทุกสถานการณ์โดยไม่หวั่นไหว ไม่คิดมากหรือจมกับความทุกข์ แต่คิดว่าอุปสรรคเป็นเพียงเหตุการณ์หนึ่งที่ผ่านมาในชีวิตและจะผ่านพ้นไป คนกลุ่มนี้จะมองและแก้ปัญหาด้วยความฉลาด เป็นผู้ที่สามารถต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคได้อย่างอดทน จนเห็นหนทางในการจัดการกับปัญหา เป็นผู้ที่มีพลังในการต่อสู้กับอุปสรรค มองปัญหาและอุปสรรคเป็นสิ่งที่ทำลาย และเป็นผู้ที่มีความทรหดอดทน ไม่ล้มเหลว รักษาสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่นได้ ดังนั้น การรู้จักควบคุมปัญหาที่เข้ามาในชีวิตจึงเป็นยอดปรารถนาของบุคคลเพราะจะทำให้บุคคลสามารถทำอะไรต่าง ๆ ได้อย่างเข้มแข็ง

ผู้ที่มี AQ ด้านนี้ต่ำ จะมองว่าปัญหาหรืออุปสรรคเป็นสิ่งที่ทำลายชีวิต เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดวิกฤตกับวิชาชีพของตนเอง ทำลายผลการทำงานให้ล้มเหลว ทำให้สูญเสียเงินทอง สูญเสียสัมพันธภาพ เช่น ความขัดแย้งกับเพื่อน ทำให้สูญเสียความเป็นเพื่อน เสียขวัญ นอนไม่หลับ หลีกหนีผู้คนที่ตัดสินใจต่าง ๆ ไม่ได้

ด้านที่ 4 ด้านความอดทน (Endurance: E)

ด้านความอดทน หมายถึง การรับรู้ถึงความคงทนของอุปสรรคและการรับมือกับความขัดแย้งของปัญหา พยายามขจัดให้หมดไปอย่างถูกวิธี มิตินี้จะเป็นการประเมินว่าปัญหาอุปสรรคและสาเหตุนั้นจะคงทนถาวรยาวนานแค่ไหน

ผู้ที่มี AQ มิติด้านนี้สูง ได้แก่ ผู้ที่รับรู้ว่าจะเกิดขึ้นชั่วคราวเท่านั้น เราสามารถแก้ไขได้ด้วยการฝึกฝนทักษะและความรู้ความสามารถ และเป็นผู้ที่มีความหวังในชีวิต พยายามที่จะหาหนทางแก้ไขอุปสรรคให้ออกไปโดยเร็ว และพยายามทำให้เกิดความสำเร็จ ถ้าทำไม่สำเร็จก็จะพยายามมองว่าปัญหาและเหตุแห่งปัญหาเป็นเรื่องธรรมดา ซึ่งจะผ่านไปอย่างรวดเร็วและจะไม่กลับมาอีก สิ่งเหล่านี้จะส่งเสริมกำลังใจ ทำให้มองโลกแง่ดี สุขภาพดี มองเห็นแสงสว่าง มีกำลังใจและรู้จักทำหายที่จะแก้ปัญหา และส่งเสริมให้มีชีวิตที่รุ่งโรจน์ได้

ผู้ที่มี AQ ด้านนี้ต่ำ จะเป็นผู้ที่รับรู้ว่าจะคงทนอยู่ยาวนาน ทำให้เป็นคนที่ไม่หวังในชีวิต คิดแต่ว่าไม่มีใครหรืออะไรที่จะช่วยแก้ไขได้ ไม่พยายามที่จะหาหนทางแก้ไข

ปัญหา คิดอยู่เสมอว่าปัญหายังคงเป็นปัญหาและอยู่กับตนเองตลอดไป คนที่มี AQ ด้านนี้ต่ำ มักคิดเสมอว่า “ปัญหามักเกิดขึ้นเสมอ” “มันไม่มีดีกว่านี้อีกแล้ว” “ชีวิตฉันมีแต่ความหายนะ” “ฉันไม่ประสบความสำเร็จ” “ครอบครัวไม่เคยเข้าใจฉัน” ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่มีผลต่อการทำงาน ทำให้เกิดความล้มเหลว ผลัดวันประกันพรุ่ง ไม่สามารถที่จะทำอะไรให้ดีขึ้นได้

ตอนที่ 2 ตัวแปรที่ส่งผลต่อความสามารถในการฟื้นฟูอุปสรรคและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรที่ส่งผลต่อความสามารถในการฟื้นฟูอุปสรรค มีดังนี้

ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Quotient)

ความฉลาดทางอารมณ์ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Emotional Intelligence” ซึ่งต่อมา โกลแมน (Goleman, 1995 a, p.26) เป็นผู้นำคำว่า “Emotional Quotient” หรือ EQ มาใช้ หลังจากนั้น มีนักจิตวิทยาอีกหลายท่าน ได้ศึกษาเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ และให้คำจำกัดความที่แตกต่างกัน เช่น เซวาน์อารมณ์ ปัญญาอารมณ์ สติอารมณ์ อัจฉริยะทางอารมณ์ ความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ อารมณ์ปัญญา เป็นต้น ซึ่งนักจิตวิทยาและนักการศึกษาเหล่านี้ได้ให้ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์แตกต่างกันออกไป ดังนี้

เมเยอร์ และซาโลเวย์ (Mayer & Salovey, 1997 อ้างถึงใน วินัส ภักดีนรา, 2546, หน้า 11) กล่าวว่า ความฉลาดทางอารมณ์เป็นความสามารถของบุคคลในการตระหนักรู้ในความคิด ความรู้สึก และภาวะอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับคนและผู้อื่นได้ มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ของตน ทำให้สามารถชี้นำความคิดและการกระทำของตนได้อย่างสมเหตุสมผล สอดคล้องกับการทำงาน และการดำเนินชีวิต โดยมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่น ๆ

บารออน (Bar-On, 1997) กล่าวว่า ความฉลาดทางอารมณ์เป็นขีดความสามารถ และทักษะทางจิตพิสัย (Affective Domain) ที่ส่งผลต่อความสามารถที่จะประสบความสำเร็จ การต่อสู้กับข้อเรียกร้อง และแรงกดดันต่าง ๆ ที่มาจากภาวะแวดล้อมที่มีผลต่อการมีสุขภาพจิตที่ดีและการประสบความสำเร็จในชีวิต

คูเปอร์ และซาวาฟ (Cooper & Sawaf, 1997 อ้างถึงใน ทศพร ประเสริฐสุข, 2542 ก, หน้า 21) กล่าวว่า ความฉลาดทางอารมณ์เป็นความสามารถของบุคคลในการรับรู้ เข้าใจ และรู้จักใช้พลังทางอารมณ์ของตนเป็นรากฐานในการสร้างสัมพันธภาพและโน้มน้าวจิตผู้อื่น

โกลแมน (Goleman, 1998) กล่าวว่า ความฉลาดทางอารมณ์เป็นผลรวมของความสามารถ (Ability) และลักษณะทางจิต (Trait) เกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับนิสัย การคิด และความรู้สึกที่สะสมต่อเนื่องมานาน การพัฒนาระดับความฉลาดทางอารมณ์ให้เพิ่มขึ้นนั้น ต้องกำจัดพฤติกรรม

ที่ไม่เพียงประสงค์ แล้วเรียนรู้พฤติกรรมที่พึงประสงค์แทน ซึ่งต้องใช้เวลาในการฝึกฝนที่ยาวนาน อาศัยประสบการณ์ และมีแรงจูงใจที่ดีในการปรับปรุง

ทศพร ประเสริฐสุข (2542 ก) กล่าวว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการตระหนักรู้ความคิด ความรู้สึกและอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น สามารถควบคุมอารมณ์และแรงกระตุ้นภายใน ตลอดจนสามารถรอคอยการตอบสนองความต้องการของตนเองได้อย่างเหมาะสม ถูกกาลเทศะ สามารถให้กำลังใจตนเองในการที่จะเผชิญข้อขัดแย้งต่าง ๆ ได้อย่างไม่คับข้องใจ รู้จักจัดความเครียดที่ขัดขวางความคิดสร้างสรรค์ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นในฐานะผู้นำหรือผู้ตาม ได้อย่างมีความสุข จนประสบความสำเร็จในการเรียน ความสำเร็จในชีวิต ทั้งด้านการเรียนและอาชีพ

ประทักษ์ ลิขิตเลอสรวง (2542) กล่าวว่า ความฉลาดทางอารมณ์ประกอบด้วยความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเองไว้ได้อย่างหนักแน่น และคงเส้นคงวา รวมทั้งรับรู้อารมณ์คนอื่นและอารมณ์ตนเอง ที่จะก่อให้เกิดความกระตือรือร้นและมีแรงจูงใจสู่ความสำเร็จ

คมเพชร ฉัตรสุภกุล และผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2544) ได้รวบรวมแนวคิดทฤษฎีของ เมเยอร์ และซาโลเวย์ (Mayer & Salovey, 1997 cited in Mayer, Salovey, & Caruso, 1997) โกลแมน (Goleman, 1995 a) บาร์ออน (Bar - On, 1997) โดเนลสัน (Donaldson, 1997 อ้างถึงใน คมเพชร ฉัตรสุภกุล และผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์, 2544) คูเปอร์ และซาวาฟ (Cooper & Sawaf, 1997 อ้างถึงใน คมเพชร ฉัตรสุภกุล และผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์, 2544) สำรวจคุณลักษณะของความฉลาดทางอารมณ์ตามความคิดเห็นของวัยรุ่นไทย เพื่อนำมาประกอบการกำหนดคุณลักษณะของความฉลาดทางอารมณ์ให้สอดคล้องกับวัยรุ่นไทย ประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. องค์ประกอบส่วนบุคคล ได้แก่

1.1 ความสามารถในการตระหนักรู้อารมณ์ของตนเอง รู้จักและเข้าใจอารมณ์และความรู้สึกของตนเอง

1.2 ความสามารถในการแสดงอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดและความเชื่อของตนเองอย่างเหมาะสม

1.3 ความสามารถในการเคารพในศักดิ์ศรีของตนเอง สามารถตระหนักรู้คุณค่าและยอมรับในศักดิ์ศรีของตนเอง

1.4 ความสามารถในการรู้จักและเข้าใจศักยภาพที่แท้จริงของตนเอง

1.5 มีความรู้สึกอิสระ มีอารมณ์ความรู้สึกที่แสดงถึงความเป็นตัวของตัวเอง มีอิสระทางความคิดในการตัดสินใจได้ด้วยตนเอง และไม่มี ความยุ่งยากใจในการตัดสินใจด้วยตนเอง

2. องค์ประกอบระหว่างบุคคล

2.1 ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถรับรู้ เข้าใจอารมณ์และความรู้สึกของผู้อื่น

2.2 ความสามารถในการมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น สามารถสร้างและรักษาสัมพันธภาพ

กับผู้อื่น

2.3 ความสามารถด้านความรับผิดชอบทางสังคม สามารถให้การยอมรับและนับถือผู้อื่น ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่น

3. องค์ประกอบด้านการจัดการบริหารความเครียด

3.1 ความสามารถที่จะยื่นหยัดในการจัดการความเครียด สามารถเผชิญปัญหา ยื่นหยัดที่จะต่อสู้ในการจัดการปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความเครียดอย่างมีสติ

3.2 ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ ความรู้สึกที่บังเกิดขึ้นภายในจิตใจหรือเกิดขึ้นจากสิ่งขั้วต่าง ๆ ตลอดทั้งความต้องการของตนเอง

4. องค์ประกอบด้านการปรับตัว

4.1 ความสามารถในการแก้ปัญหา สามารถคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ มีสติก่อนที่จะลงมือแก้ปัญหา

4.2 ความสามารถที่จะตรวจสอบตามความเป็นจริง สามารถตรวจสอบความคิด ความรู้สึกตลอดทั้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามสภาพความเป็นจริง

4.3 มีความยืดหยุ่น สามารถปรับความรู้สึก ความคิดและพฤติกรรมของตนเอง ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม

5. องค์ประกอบด้านภาวะอารมณ์ทั่วไป

5.1 การมีความสุข ความพึงพอใจในชีวิต

5.2 การมองโลกในแง่ดี มีความมั่นใจในสิ่งที่ทำ มีความรู้สึกที่ดีต่อทุกสิ่งทุกอย่าง ที่ทำ ไม่ย่อห่อต่ออุปสรรค มีความพยายามมุ่งมั่นต่อสู้เพื่อความสำเร็จในชีวิต มีเหตุผล มีสติ

วิทยา นาควัชระ (2544, หน้า 110) กล่าวว่า วิธีพัฒนาให้ลูกมีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคสูงขึ้น วิธีหนึ่งคือ การฝึกให้ลูกมีความฉลาดทางอารมณ์ แก้ไขและควบคุมอารมณ์ตัวเองได้ดี ลูกจะมองโลกในแง่ดี รู้จักการอดทนรอคอย เข้าใจและเห็นอกเห็นใจคนอื่นและตนเองได้ รู้จักจัดการกับอารมณ์ที่ไม่พอใจของตนเองได้ มีความหวังที่ดีอยู่เสมอ เมื่อลูกมีความฉลาดทางอารมณ์ จะทำให้ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคของลูกจะพัฒนาได้ดีมากขึ้น

มัญจรา ธรรมนุศย์ (2544, หน้า 16) กล่าวว่า มีข้อค้นพบในงานวิจัยที่เกี่ยวกับความสำเร็จในการประกอบอาชีพเป็นจำนวนมากที่พบว่าความสำเร็จในชีวิต (Life Success) ของคนเรานั้น เกิดจากองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. ความเฉลียวฉลาด หรือความสามารถในเชิงสติปัญญา (Intelligent Quotient: IQ)
2. ความสามารถในการเข้าสังคม (Social Quotient: SQ หรือ Emotional Quotient: EQ)
3. ความเข้มแข็งในตนเอง (Self-Strength) หรือ ความทะเยอทะยานที่จะไปสู่ความสำเร็จ

(Ambition)

โดย 33% ของความสำเร็จในชีวิต เป็นผลมาจากความสำเร็จในการเรียน ซึ่งต้องอาศัย IQ (ข้อ 1) ส่วนอีก 67% เป็นผลมาจากความสำเร็จที่เกิดจากทักษะในการเข้าสังคม และความทะเยอทะยานไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งต้องอาศัย SQ กับ AQ (ข้อ 2 และข้อ 3) ในทัศนะของ สดอทธัช AQ จัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของความเข้มแข็งในตนเอง (Self - Strength) แต่ โกลแมน (Goleman, 1995 อ้างถึงใน มัณฑรา ธรรมบุษย์, 2544, หน้า 16) ผู้เขียนหนังสือเรื่อง Emotional Intelligence มีความเห็นว่า 67% ของความสำเร็จมาจากองค์ประกอบด้าน EQ ซึ่งมีความหมายรวมถึงความสามารถที่สำคัญ 2 ด้านที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น คือ ความสามารถในการเข้าสังคม (Social Skill) กับความทะเยอทะยานที่จะไปสู่ความสำเร็จ (Ambition) ซึ่งเป็นความสามารถในการจัดการเกี่ยวกับตนเอง (Self - Skill) ด้วย สรุปคือ ความสำเร็จในชีวิตของมนุษย์พัฒนาจากองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ด้าน คือ จาก IQ = 1/3 จากทักษะในการเข้าสังคม (Social Skill) = 1/3 และจากความทะเยอทะยานที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จ (Ambition) อีก 1/3

ทักษิณ ชินวัตร (2547) กล่าวว่า ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค คือ ความพยายาม อุตสาหะ คนที่มีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคสูงคือคนที่เป็นนักสู้ ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคเป็นสิ่งสำคัญ โดยคนควรมีทั้งความฉลาดทางปัญญา (IQ) ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) และความฉลาดในการฟันฝ่าอุปสรรค (AQ) ให้พอดีและสมดุล ความเป็นคนจึงจะสมบูรณ์ บางคนคิดเป็นและทำเป็น บางคนคิดเป็นทำไม่เป็น บางคนทำเป็นคิดไม่เป็น ฉะนั้นต้องคิดและวิเคราะห์

การ์ดเนอร์ (Gardner, 1983) เสนอแนวคิดในหนังสือ ชื่อ "Frame of Mind" ว่า ความสำเร็จของมนุษย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญาเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความฉลาดทางอารมณ์ด้วย

เมเยอร์ และซาโลเวย์ (Mayer & Salovey, 1997 อ้างถึงใน พะยอม อิงคตานุวัฒน์, 2546) กล่าวว่า บุคคลใดก็ตามที่ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตัวเองได้ ถึงแม้จะมีสติปัญญาเฉียบแหลม แต่ความคิดสร้างสรรค์อาจจะไม่เกิด หรือบางคนที่สามารถควบคุมอารมณ์โกรธ อารมณ์อิจฉาของตนเองไม่ได้ จะส่งผลให้แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นความสามารถทางอารมณ์ต้องควบคู่ไปกับความสามารถทางสติปัญญา จึงจะช่วยให้บุคคลนั้น ๆ ประสบความสำเร็จหรือมีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคนั้นเอง

นอกจากนี้สังคมใดที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความฉลาดทางอารมณ์สูงทั้ง 4 องค์ประกอบ (พะยอม อิงคตานุวัฒน์, 2546) ได้แก่

1. ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ของตนเอง

2. ความสามารถในการรับรู้อารมณ์ของผู้อื่นและของตนเอง
3. ความสามารถในการแสดงออกซึ่งความมั่นคงของอารมณ์
4. ความสามารถที่ทำให้เกิดอารมณ์กระตือรือร้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าคุณสมบัติทางปัญญา (IQ) และความสามารถทางอารมณ์ (EQ) จะนำไปสู่ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค (AQ) โดยความสามารถทางอารมณ์จะพัฒนาไปพร้อม ๆ กับความสามารถทางปัญญา และการพัฒนาความสามารถขึ้นอยู่กับปัจจัยดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยทางพันธุกรรม โดยได้พื้นของอารมณ์จากบรรพบุรุษถ่ายทอดสู่ลูกหลาน ถ้าพื้นของอารมณ์ดีไม่หุคหิจจะทำให้ความสามารถทางอารมณ์ดี
2. สภาพทางอารมณ์ของแม่ขณะตั้งครรภ์ พ่อมีอิทธิพลมากต่อความมั่นคงทางอารมณ์ของแม่ในระหว่างตั้งครรภ์
3. ทำที่ในการเลี้ยงดูอบรมของพ่อแม่ ให้ลูกได้เรียนรู้ตามวัย การอบรมสั่งสอนว่าสิ่งใดดีควรทำ สิ่งใดไม่ดีไม่ควรทำ และเรียนรู้การแสดงออกของอารมณ์ให้สมวัย
4. การเลียนแบบอย่างของความฉลาดทางอารมณ์จากพ่อแม่หรือคนในครอบครัว การเลียนแบบอย่างของครูเมื่อถึงวัยออกสู่สังคมนอกบ้านแห่งแรกคือโรงเรียน นอกจากนั้นยังเลียนแบบความฉลาดทางอารมณ์ของบุคคลรอบตัวในสังคม ซึ่งขยายตัวกว้างขวางมากขึ้นตามวัยที่ผ่านเข้ามาในชีวิตประจำวันของเด็ก ในที่สุดความฉลาดทางอารมณ์ก็จะพัฒนาจนเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพเมื่อเข้าวัยผู้ใหญ่ตอนต้น (Early Adulthood) ดังนั้นผู้ที่มี IQ อยู่ในเกณฑ์ปกติ และมีความฉลาดทางอารมณ์พัฒนาถึงวุฒิภาวะตามวัยดังกล่าว ก็จะสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคพัฒนาดามมาด้วย

ชวนจิตร์ ชูระทอง (2544) ได้ศึกษาเรื่องเชาวน์ปัญญา เชาวน์อารมณ์ และความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคที่ส่งผลต่อการปฏิบัติของหัวหน้าแผนกขายในธุรกิจสรรพสินค้า ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า เชาวน์อารมณ์ในทุกองค์ประกอบมีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลการปฏิบัติงาน แสดงว่าคนที่มีความเชาวน์อารมณ์สูงสามารถฟื้นฝ่าอุปสรรคในการทำงานจนประสบความสำเร็จได้

เมธาวดี สังขะมาน (2548) ได้ศึกษาตัวแปรคัดสรรที่สัมพันธ์กับความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 จังหวัดหนองคาย ปีการศึกษา 2547 พบว่า ความฉลาดทางอารมณ์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญที่ทางสถิติที่ระดับ .01

รื่นฤดี อุดมสิน (2548) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเชาวน์อารมณ์กับความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคในการทำงาน กรณีศึกษาบุคลากรสายสนับสนุนของสถาบันภาษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า เชาวน์อารมณ์ด้านการตระหนักรู้ในตนเอง ด้านเห็นอกเห็นใจ

และด้านทักษะทางสังคม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการเผชิญปัญหาและฟื้นฟูอุปสรรคด้านควบคุมสถานการณ์

แมคเคลแลนด์ (McClelland, 1975) ได้ศึกษาบริษัทเครื่องคั้ขนาดใหญ่ ซึ่งมีการเลิกจ้างผู้จัดการแผนก 50 เปอร์เซนต์ภายใน 2 ปี โดยสาเหตุส่วนใหญ่ที่เลิกจ้างเนื่องจากผลการปฏิบัติงานต่ำ เมื่อบริษัทเริ่มใช้วิธีการคัดเลือกซึ่งพิจารณาสมรรถนะด้านเชาวน์อารมณ์ในด้านความคิดริเริ่ม ความมั่นใจในตนเอง และความเป็นผู้นำ พบว่ามีการเลิกจ้างเพียง 6 เปอร์เซนต์ ภายใน 2 ปี จึงนำการคัดเลือกแบบพิจารณาสมรรถนะด้านเชาวน์อารมณ์มาใช้ในการคัดเลือกผู้บริหาร ซึ่งผลการศึกษาพบว่า 87% ของผู้บริหารสามารถปฏิบัติงานได้ดีเป็น 3 อันดับแรก โดยพิจารณาจากเงินเดือน โบนัส ของแผนกที่เขาสังกัดอยู่ นอกจากนี้ผู้จัดการแต่ละแผนกยังสามารถปฏิบัติงานได้เกินเป้าหมายที่คาดไว้ 15 – 20% ในขณะที่ผู้จัดการที่ขาดสมรรถนะด้านเชาวน์อารมณ์ปฏิบัติงานต่ำกว่าเป้าหมายเกือบ 20%

ลูช และเซฟควิช (Lush & Serpkeuci, 1990 อ้างถึงใน ชวนจิตร ฐะทอง, 2544) ศึกษาความสำเร็จในการทำงานของผู้จัดการร้านในธุรกิจค้าปลีกแบบลูกโซ่ (Chain Store) พบว่าผู้จัดการร้านที่ประสบความสำเร็จส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่สามารถจัดการกับความเครียดได้ดี โดยความสามารถในการจัดการความเครียดเป็นส่วนหนึ่งของเชาวน์อารมณ์ โดยวัดผลสำเร็จของการปฏิบัติงานจากกำไรสุทธิยอดขายต่อจำนวนพนักงาน และยอดขายต่อเงินลงทุนด้านสินค้า ดังนั้น จากแนวคิดและผลงานวิจัยที่รวบรวมได้ให้ผลสอดคล้องกันว่า ความฉลาดทางอารมณ์มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการฟื้นฟูอุปสรรค

บุคลิกภาพ (Personality)

แคทเทลล์ (Cattell, 1950) กล่าวว่า บุคลิกภาพเป็นลักษณะที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทั้งหมดของบุคคล ทั้งที่เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกและพฤติกรรมที่ซ่อนเร้นภายใน

ไอแซนค์ (Eysenck, 1970, p. 253) กล่าวว่า บุคลิกภาพนั้นอาจพิจารณาได้ 2 มิติ มิติแรก คือ ด้านการแสดงตัวและการเก็บตัว ซึ่งประกอบด้วยลักษณะย่อย ได้แก่ การมีส่วนร่วม - ไม่มีส่วนร่วม เข้าสังคม-แยกตัว เข้าใกล้-ถอยหนี กระตือรือร้น - เฉื่อยชา มิติที่สอง คือ ลักษณะทางด้านอารมณ์ เช่น ความวิตกกังวล เป็นต้น

ดิแกน (Digman, 1989, pp. 195 – 214) พบว่า โครงสร้างพื้นฐานด้านบุคลิกภาพของบุคคลไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือเด็ก ต่างชาติต่างภาษาย่อมมีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ (The Big Five Personality) คือ

องค์ประกอบที่ 1 ด้านการแสดงตัว (Extraversion) หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมชอบออกสังคม เปิดเผย ตรงไปตรงมา ช่างพูด ชอบการผจญภัย โลกโพน กล้าพูดกับคนแปลกหน้า

และสามารถเข้ากับผู้อื่นได้ดี

องค์ประกอบที่ 2 ด้านความน่าชื่นชม (Agreeableness) หมายถึง ลักษณะพฤติกรรม ที่ให้ความร่วมมือ ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น สุภาพเรียบร้อย กริยาท่าทางอ่อนโยน เป็นมิตรกับผู้อื่น อ่อนน้อมถ่อมตน มีพฤติกรรมที่เอนเอียงไปสู่การยอมรับ

องค์ประกอบที่ 3 ด้านความมีสติรู้ผิดชอบ (Conscientiousness) หมายถึง ลักษณะ พฤติกรรมที่เชื่อถือได้ รับผิดชอบ ยุติธรรม ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ และเป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่น

องค์ประกอบที่ 4 ด้านความมั่นคงทางอารมณ์ (Emotional Stability) หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่สามารถปรับอารมณ์ให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ได้ดี มั่นคง ไม่หวั่นไหว หนักแน่น คงเส้นคงวาทางอารมณ์

องค์ประกอบที่ 5 ด้านสติปัญญา (Intellect) หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่ชอบแสวงหา ความรู้ใหม่ๆ เฉลียวฉลาด มีความคิดริเริ่ม ชอบคิดเปลี่ยนแปลง มองการณ์ไกล มีเหตุผล ยอมรับ เหตุผลผู้อื่น

ตันสนีย์ ฉัตรกุลปต์ (2544, หน้า 10 – 15) เสนอบุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับระดับ ความฉลาดทางอารมณ์ ประกอบด้วย การรู้ตัว การควบคุมตนเอง ความขยันหมั่นเพียร ความกระตือรือร้น การมีวิสัยทัศน์ที่ก้าวไกล ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การมีระเบียบวินัยในตนเอง การมองโลก ในแง่ดี ความสามารถในการอ่านใจคน การรู้จักใช้เหตุผล และเป็นคนใส่ใจอารมณ์ผู้อื่น

วิทยา นาควัชร (2544, หน้า 91 – 96) กล่าวว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมามีทั้งข้อดีและ ข้อบกพร่องในตัวเองที่ทำให้สุขหรือทุกข์ ประสบความสำเร็จมากขึ้นหรือน้อยลงกันทุกคน ขึ้นอยู่กับ พันธุกรรม การอบรมเลี้ยงดูตั้งแต่วัยเด็ก และสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัจจัยทั้ง 3 ประการนี้ ได้หล่อหลอมให้เกิดเป็นบุคลิกภาพที่ดีหรือไม่ดี เกิดเป็นนิสัยที่จะทำให้ชีวิตเจริญหรือนิสัยที่ทำให้ ชีวิตเสื่อมถอยลง โดยลักษณะคนที่ AQ สูง จะมีแรงยึด มีความอดทนบึกบึน มีความนึกฝันที่ดี มีพลังที่จะฝ่าฟันได้มาก มีวิธีคิดแบบมองโลกในแง่ดี คิดแบบผู้ชนะ และคิดแบบผู้มีแรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์เสมอ จะเป็นผู้ที่มองเห็นความยากลำบากหรืออุปสรรคเป็นความมีรสชาติของชีวิต ส่วนคนที่มี AQ ต่ำ เมื่อพบหรือเผชิญกับอุปสรรคของชีวิตก็มักยอมแพ้หรือหาทางหลีกเลี่ยงถอยหนี ถอนตัวหรือทอดทิ้งได้ง่ายๆ เมื่อเปรียบเทียบกับคนที่ป็นเขาแล้ว คนที่มี AQ สูงมากๆ จึงเป็น พวกช่างปีน (The Climber) ส่วนคนที่ AQ ปานกลาง จะเป็นพวกตั้งค่าย (The Camper) และ คนที่มี AQ ต่ำมากๆ จะเป็นพวกขี้แพ้ (The Quitter)

ฉัตรฤดี สุกปลั่ง (2543) ได้ศึกษา ผลของบุคลิกภาพและเชาวน์อารมณ์ที่มีต่อคุณภาพ ของการให้บริการตามการรับรู้ของหัวหน้าของพนักงานส่วนหน้าของโรงแรมชั้นหนึ่งในกรุงเทพมหานคร พบว่า องค์ประกอบทางบุคลิกภาพตามแนวคิดของ เรย์มอนด์ บี แคทเทล (Cattell, 1950)

มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความฉลาดทางอารมณ์ตามแนวคิดของ โกลแมน (Goleman, 1995 a) กล่าวคือ ผู้ที่มีลักษณะต่อไปนี้เป็น อวดกล้าทำทาบ ยึดมั่นในความดีชั่ว เครื่องครัดไม่หวั่นไหว และ กระตือรือร้น จะเป็นบุคคลที่มีความฉลาดทางอารมณ์สูง

วินัส ภักดีนรา (2546) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางบุคลิกภาพ 16 ด้าน ของ เรย์มอน บี แคทเทล (Cattell, 1950) กับเชาวน์อารมณ์ (EQ) และความสามารถในการเผชิญ และฟื้นฝ่าอุปสรรค (AQ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 328 คน พบว่า คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ ด้านจิตใจอ่อนโยน ด้านการกล้าแสดงออก และด้านการเข้าสังคม สามารถพยากรณ์ เชาวน์อารมณ์ (EQ) ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสามารถอธิบายการผันแปรของ เชาวน์อารมณ์ได้ร้อยละ 5.8 คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ ด้านความกล้าแสดงออก ด้านความกล้าหาญ ด้านความพึ่งตนเอง และด้านสติปัญญา สามารถพยากรณ์ความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค (AQ) ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .04 และสามารถอธิบายการผันแปรของความสามารถ ในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคได้ร้อยละ 8.6

สวินีย์ วีระพันธุ์ (2548) ได้ศึกษาโมเดลเชิงสาเหตุของตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความฉลาดทางอารมณ์มากที่สุด คือ บุคลิกภาพ

สตอลทซ์ (Stoltz, 1997, p. 14) ได้แบ่งลักษณะบุคคลที่มีความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคที่แตกต่างกันตามบุคลิกภาพเป็น 3 พวก ได้แก่ พวกขี้แพ้ (The Quitter) พวกตั้งค่าย (The Camper) และพวกช่างปีน (The Climber)

เมเยอร์, ซาโลเวย์, บีเคิล และเดทไวเลอร์ (Mayer, Salovey, Bedell, & Detwiler, 1997) กล่าวว่า ความฉลาดทางอารมณ์เกี่ยวข้องอย่างมากกับลักษณะบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับประสบการณ์ใหม่ๆ การยับยั้งความคิดและความรู้สึก

บาร์ริค และเมาท์ (Barrick & Mount, 1991 cited in Mayer, Salovey, & Caruso, 1997) ได้ศึกษาพบว่า องค์ประกอบของบุคลิกภาพ (The Big Five Personality) มีความสัมพันธ์กับ องค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ตามแนวคิดของ โกลแมน (Goleman)

ดังนั้น จากแนวคิดและผลงานวิจัยที่รวบรวมได้ ให้ผลสอดคล้องกันว่า บุคลิกภาพมีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค และมีอิทธิพลทางอ้อมต่อความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคผ่านความฉลาดทางอารมณ์

การอบรมเลี้ยงดู (Child - Rearing Practices)

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมหน่วยเล็กที่สุด แต่มีบทบาทสำคัญที่สุด เพราะครอบครัวเป็นสถาบันแรกในการอบรมเลี้ยงดูเด็กตั้งแต่แรกเกิดไปจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และในอนาคตเด็ก

เหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นบิคาราคาคุณแลบุตรหลานของตนต่อไป ในอดีตได้ให้ความสนใจกับมารดา หรือผู้เลี้ยงดูเด็กฝ่ายเดียวว่ามีวิธีการดูแลอบรมเด็กที่เหมาะสมหรือไม่ ปัจจุบันพบว่าในการพัฒนาเด็กนั้นความสำคัญอยู่ที่ทั้งตัวเด็กและผู้ดูแลเด็ก โดยเฉพาะปฏิกริยาที่ทั้งสองฝ่ายมีต่อกัน โดยต่างฝ่ายต่างก็ปรับตัวต่อกันและกัน ปฏิกริยานี้เริ่มตั้งแต่ทารกแรกเกิด เช่น เมื่อทารกร้อง ทำให้มารดามีปฏิกริยาคือพยายามตอบสนองโดยการให้นมหรืออุ้ม ปฏิกริยาสนองตอบกันทั้งสองฝ่ายนี้จะช่วยทั้งในการริเริ่มและส่งเสริมพฤติกรรมแต่ละอย่าง และจะดำเนินไปตลอดการพัฒนาการ พฤติกรรมของทารกแรกเกิดซึ่งเป็นแบบการแสดงออกโดยการร้องไห้หรือเป็นกริยาสะท้อน (Reflex) จะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงเป็นพฤติกรรมที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เป็นอุปนิสัยและบุคลิกภาพในที่สุด (ศรีธรรม ฐานะภูมิ, 2535, หน้า 9 – 10)

สุมน อมรวิวัฒน์ (2534, หน้า 23 – 34) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง ลักษณะวิธีการต่าง ๆ ที่ผู้เลี้ยงดูใช้ในการดูแล อบรม สั่งสอนและมีปฏิสัมพันธ์กับเด็ก รวมทั้งการปฏิบัติตัวของผู้เลี้ยงดู ความคิดเห็นของผู้ใหญ่เกี่ยวกับเด็ก ตลอดจนงานสื่อ กิจกรรม และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์ด้วย

ศรีธรรม ฐานะภูมิ (2535, หน้า 10) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การกระตุ้นและการตอบสนองแก่เด็ก เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่ได้รับในชีวิต อันจะนำไปสู่พัฒนาการในการปรับตัวจากทารกซึ่งต้องพึ่งพาผู้เลี้ยงดูทุกอย่าง ให้เติบโตเป็นเด็กโต วัยรุ่น และผู้ใหญ่ในที่สุด

โรเจอร์ (Roger, 1972 อ้างถึงใน คณิต ฤทธิรอด, 2537, หน้า 84 – 87) ได้แบ่งประเภทของการอบรมเลี้ยงดูที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของและพฤติกรรมของบุคคล ออกเป็น 3 แบบ คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย (Rejection) เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่มักมีความคิดเห็นในการอบรมเลี้ยงดูไปคนละทางตามความเห็นของตน พ่อแม่ไม่ใส่ใจซึ่งกันและกันและไม่สนใจลูกเท่าที่ควร พ่อแม่มักจะเชื่อว่าเด็กจะดีก็ดี จะชั่วก็ชั่วเอง ทำให้ไม่ค่อยสนใจรับผิดชอบในการอบรมสั่งสอนลูก เกี่ยวกับความประพฤติเมื่อเกิดปัญหาเฉพาะหน้าขึ้น กับลูกก็ไม่ช่วยเหลือแนะนำ พ่อแม่มักใช้อำนาจรุนแรงกับลูก ทำโทษโดยใช้อารมณ์ปราศจากเหตุผล เด็กที่เกิดมาในลักษณะบรรยากาศเช่นนี้ จะรู้สึกขาดความอบอุ่นจากพ่อแม่ มองโลกในแง่ร้าย ไม่ไว้วางใจผู้อื่น ไม่มีโอกาสเรียนรู้หรือฝึกฝนให้มีคุณธรรม ขาดความมีระเบียบวินัยและความซื่อสัตย์ เมื่อเรียนรู้กฎเกณฑ์จากผู้ใหญ่มากขึ้น เด็กจะยึดตนเองเป็นจุดศูนย์กลาง คือคิง และปฏิเสธสิ่งที่เป็นแบบแผน

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย (Democracy) เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่ร่วมกันรับผิดชอบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การตัดสินใจใด ๆ ภายในครอบครัวเกิดขึ้นจากการเห็นชอบของสมาชิกในครอบครัว โดยถือเอาความสุขของส่วนรวมเป็นใหญ่ ลูกมีโอกาสใช้ความสามารถ

เต็มที และรับผิดชอบต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว มีโอกาสหัดความคิดริเริ่มและตัดสินใจ จากสิ่งเล็กไปสู่งานใหญ่ พ่อแม่สนองความต้องการพื้นฐานของลูก ให้ความรัก ความเอาใจใส่และ ให้โอกาสที่จะคบหาสมาคมกับเพื่อน เมื่อปัญหาเกิดขึ้นทุกคนมีแสดงออกความคิดเห็น และ ถ้าเกิดความขัดแย้งกันขึ้นก็เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ใช้เหตุผลในการโต้แย้งกัน

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน (Firm Discipline) เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่ ส่วนใหญ่พ่อจะเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว มีอำนาจเด็ดขาดในครอบครัว ตั้งกฎเกณฑ์ให้ลูกปฏิบัติตามสิทธิที่จะจัดการกับสมาชิกในครอบครัวตามที่ตนเองปรารถนา การตัดสินใจใด ๆ ของครอบครัว ลูกไม่มีสิทธิออกเสียงด้วย ความต้องการของลูกจะไม่ได้รับ การตอบสนองเสมอไป พ่อแม่ไม่แสดงความรักใคร่ต่อลูก ความเอาใจใส่ต่อกันมีน้อย ทุกคน ปฏิบัติภารกิจต่อครอบครัวตามที่ ลูกไม่ได้รับอนุญาตให้ออกไปไหนไกลบ้าน ผลการอบรม เลี้ยงดูแบบนี้ลูกมักขาดความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพ่อแม่ ทำให้ขาดความริเริ่มสร้างสรรค์ ขาดความเชื่อมั่น ในตนเอง ขี้อาย ไม่เป็นตัวของตัวเอง ขาดความอบอุ่นมั่นคงปลอดภัย ไม่สามารถที่จะตัดสินใจ ด้วยตนเองในบางเรื่อง เพราะไม่เคยได้ตัดสินใจด้วยตนเองมาก่อน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจักษ์ (2526) กล่าวว่า พ่อแม่ที่เลี้ยงดู ลูกด้วยความรักความอบอุ่น และความยุติธรรม ยอมรับความสามารถและความคิดเห็นของลูก ไม่เข้มงวดกวดขันจนเกินไป เด็กจะมีความเป็นตัวของตัวเอง ให้ความร่วมมือ อดทนในการทำงาน มีความมั่นใจในตนเอง และมีพฤติกรรมในทางบวก

ถิรพันธ์ อนุวัช (2532, หน้า 60-61) กล่าวว่า ผู้ใหญ่จำนวนมากเมื่อได้รับความกดดัน จะรู้สึกท้อถอย ขาดความกระตือรือร้น แล้วหันไปหาทางออกด้วยการกินเหล้า สูบบุหรี่ พึ่งยา นอนหลับหรือยาเสพติด ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถช่วยลดปฏิกิริยาทางอารมณ์ได้เพียงชั่วคราวช่วยยาม แต่จะไปรบกวนความคล่องตัวในการคิดอ่าน และการทนต่อภาวะความกดดัน และถ้าเด็กได้เห็น หรืออยู่กับผู้ใหญ่ที่หลบหนีปัญหาชีวิตด้วยวิธีการเหล่านี้ เขาก็จะไม่ได้เรียนรู้ถึงวิธีหันหน้าเผชิญกับ ปัญหา ตรงกันข้าม ถ้าเด็กพบเห็นผู้ใหญ่ที่ปรับตัวให้เข้ากับภาวะกดดันต่าง ๆ ในชีวิต ด้วยการหันหน้า เข้าหาปัญหา ยอมรับว่าภาวะความกดดันต่าง ๆ เป็นเรื่องปกติของชีวิต อุปสรรคและความล้มเหลว ของชีวิตมีแง่ดี ในด้านส่งเสริมให้เราสามารถแก้ไขเหตุการณ์ครั้งต่อไปได้อย่างถูกต้องมากขึ้น ถ้าคิดเช่นนี้ได้ ภูมิคุ้มกันในตัวเราก็จะเพิ่มขึ้น พัฒนาขึ้น จนต่อต้านการตอบสนองต่อภาวะกดดัน ในทางที่ผิดได้อย่างสบาย ๆ ดังนั้น วิธีสอนลูกนอกเหนือจากการทำเป็นตัวอย่างให้เห็นแล้ว เวลาที่ ลูกประสบปัญหา อันดับแรกพ่อแม่หรือผู้ปกครองจะต้องจัดตัวเองให้เป็นผู้ช่วยลูก ให้เขามีโอกาส แก้ปัญหาด้วยตัวเองก่อน แล้วจึงช่วยชี้แนะ สนับสนุน หรือท้วงติง

ชนมน สุขวงศ์ (2543) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเลี้ยงดูกับความเฉลียวฉลาด

ทางอารมณ์ของวัยรุ่นตอนต้น พบว่า การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่แบบให้ความรักมีความสัมพันธ์กันทางบวกกับความฉลาดทางอารมณ์ของเด็ก

ถัดจากวัลย์ เกษมเนตร และทัศนยา ทองภักดี (2543) ได้ศึกษาพบว่า นักเรียนที่มารดาแสดงความรักด้านวัตถุ และด้านจิตใจจะเป็นเด็กที่มีความเป็นผู้นำ มีความวิตกกังวล และก้าวร้าวร้อยละ

อ้อมจิต เป็นศรี (2544) ได้ศึกษาปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อเขาวินัยอารมณ์ของนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยขอนแก่น พบว่า การอบรมเลี้ยงดูมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความฉลาดทางอารมณ์

วิทยา นาควัชระ (2544, หน้า 97 – 110) กล่าวว่า วิธีพัฒนาให้ลูกมี AQ สูงขึ้น คือ พ่อแม่ต้องมี AQ ดี เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูก พ่อแม่ที่ฝึกการพัฒนา AQ ได้ ก็จะมี AQ ดีมากขึ้น เวลาอยู่กับลูก ลูกก็รู้สึกชื่นชมพ่อแม่ เป็นสุขเมื่ออยู่ด้วย และอยากเลียนแบบอย่างความคิด และพฤติกรรมที่ดี ๆ ของพ่อแม่ต่อไป โอกาสจะเลียนแบบการมี AQ ที่ดีจากพ่อแม่ก็จะมีมากขึ้น ลูกก็จะมี AQ ดีมากขึ้น นอกจากนี้พ่อแม่ควรสร้างวินัย (Self Discipline) ให้แก่ลูก ลูกจะมีวินัยในตนเองได้ถ้าพ่อแม่รู้จักวางตัว มีสติกำหนดจิตใจ คำพูด และพฤติกรรมที่แสดงกับลูกได้อย่างเหมาะสม ให้เขามีกำลังใจในการทำความดีและทำสิ่งที่ถูกต้องต่อไป เมื่อลูกมีวินัยในตนเองแล้ว เขาจะรู้ว่าถ้าเขาอดทนอีกนิดหนึ่งเมื่อมีอุปสรรค เขาจะได้รับผลดีตอบแทนมากขึ้นในอนาคต การอบรมสั่งสอนจะง่ายขึ้น AQ ของลูกก็จะดีขึ้น และพ่อแม่อย่าเลี้ยงลูกด้วยวัตถุหรือเงิน อย่าให้ลูกสะดวกสบายทุกอย่างด้วยอุปกรณ์เสริมความสะดวกสบายหรือเงินทอง เพราะเด็กจะ “ติด” ความสะดวกสบาย เวลาเมื่ออุปสรรคเข้ามาในชีวิตเขาจะทนไม่ได้ เพราะไม่เคยต่อสู้กับอุปสรรคมาก่อน ประการสุดท้ายควรฝึกให้ลูกเล่นกีฬาบางอย่างเพื่อเรียนรู้การต่อสู้อุปสรรค

คันสนีย์ ฉัตรคุปต์ (2544, หน้า 108) กล่าวว่า รูปแบบของการจัดการกับปัญหาหรือ AQ เริ่มเกิดขึ้นจากโยประสาทในสมองตั้งแต่ช่วงวัยรุ่น เพราะเราสามารถเรียนรู้วิธีตอบคำถามวิธีการจัดการกับปัญหาจากประสบการณ์ที่เราเห็นจากผู้ใหญ่ที่อยู่รอบข้าง วิธีการที่ผู้ใหญ่มองปัญหาให้เป็นโอกาส มองปัญหาให้เป็นปัญหา หรือการไม่ต่อสู้กับปัญหา ประสบการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้จะฝังเข้าไปในสมองสร้างเป็นโยประสาทตั้งแต่เด็ก แต่ข้อดีคือ สิ่งเหล่านี้สามารถปรับปรุงและพัฒนาได้ ประเด็นนี้สำคัญเพราะในการเลี้ยงดูเด็ก ผู้ใหญ่จะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีในการที่จะแก้ไขปัญหา ต้องมองปัญหาในแง่บวก ก็จะส่งผลให้เกิดโยประสาทต่าง ๆ เหล่านี้ในสมองของเด็กที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มี AQ ที่ดี

เกษร ภูมิดี (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค (AQ) ของนักเรียนที่มีบุคลิกภาพและรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูต่างกัน พบว่า นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกัน มีความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคแตกต่างกัน โดยนักเรียน

ที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมีความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย

สวานีย์ วีระพันธุ์ (2548, หน้า 97 - 98) ได้ศึกษาโมเดลเชิงสาเหตุของตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก มีอิทธิพลทางตรงกับความฉลาดทางอารมณ์ ทำให้นักเรียนมีความสุขพอ่อนโยน มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ เชื่อถือได้ รู้จักแสดงตัว เป็นคนเปิดเผย เข้ากับผู้อื่นได้ มีความมั่นคงทางอารมณ์สูง มีสติปัญญาดี มองการณ์ไกล มีเหตุผล และยอมรับเหตุผลผู้อื่นดีกว่านักเรียนที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบอื่น ๆ เนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูเป็นกระบวนการอบรมให้เด็กได้รู้ระเบียบของสังคม และวัฒนธรรม สร้างสมบุคลิกภาพและความเป็นตัวของตัวเอง

เมธาวดี สังขะมาน (2548, หน้า 91) กล่าวว่า เด็กที่ได้รับการปฏิบัติอย่างมีเหตุผล และให้ความสำคัญเมื่อมีปัญหา ได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ตัดสินใจ เมื่อมีความขัดแย้ง มีการใช้เหตุผลในการโต้แย้ง จะเป็นคนที่มีความสามารถในการเผชิญกับปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ ได้ดี นอกจากนี้ยังได้ศึกษาตัวแปรคัดสรรที่สัมพันธ์กับความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค (AQ) ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 จังหวัดหนองคาย ปีการศึกษา 2547 พบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยสามารถพยากรณ์ความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ดวงพร พันธุ์พิทักษ์ (2548, หน้า 54) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และการอบรมเลี้ยงดูกับความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรคของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวด กวดขัน และการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย สามารถพยากรณ์ความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยสามารถร่วมกันพยากรณ์ความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคได้สูงสุดร้อยละ 88.20

ฟรอยด์ (Freud, n.d. อ้างถึงใน ชนমন สุขวงศ์, 2543) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูในวัยเด็ก และประสบการณ์ต่าง ๆ จะมีผลต่อบุคลิกภาพของเด็ก สอดคล้องกับ เฮลลอค (Hurlock, 1974, pp. 18 - 19) ที่กล่าวว่า ประสบการณ์ที่เด็กได้รับในช่วงแรกของชีวิตภายในครอบครัว เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ

อิริคสัน (Erickson, 1994) กล่าวว่า เด็กต้องการเป็นตัวของตัวเอง ถ้าเด็กไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ดี เด็กจะรู้สึกสับสนในบทบาท และไม่สามารถแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับบทบาทของตนได้ถูกต้อง ทำให้บุคลิกภาพเบี่ยงเบนไปจากเดิมได้

โกลแมน (Goleman, 1995 a) กล่าวว่า บทบาทสำคัญในการเพิ่มระดับความฉลาดทางอารมณ์

ของเด็กให้สูงขึ้นนั้น พ่อแม่หรือผู้ปกครองต้องมีความอดทนสูง ใจเย็น และไม่ปิดกั้นการแสดงอารมณ์ ด้านลบของเด็ก เพื่อให้เด็กได้แสดงออกมา พ่อแม่หรือผู้ปกครองสามารถแนะนำและกำหนด ขอบเขตพฤติกรรมที่เหมาะสม ผลที่ได้จะทำให้เด็กมีความเข้าใจตนเอง เคารพความรู้สึกร่างกายของตนเอง มีความเป็นตัวของตัวเอง และยอมรับนับถือตนเองสูง สามารถจัดการกับอารมณ์และ แก้ปัญหาได้ มีการเรียนรู้ที่ดีสามารถสร้างความสัมพันธ์และผูกมิตรกับคนอื่นได้ดี

ซาปิโร (Shapiro, 1997) เชื่อว่าพ่อแม่ที่ให้ข้อเสนอแนะ คำอธิบาย ให้อิสระ ให้กำลังใจ ฝึกความรับผิดชอบให้แก่ลูก จะมีส่วนในการเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ให้แก่ลูกได้มากกว่า ผู้ปกครองที่วางอำนาจ สร้างกฎระเบียบในการเลี้ยงดูที่เข้มงวด และมากกว่าการเลี้ยงดูแบบ ปล่อยปละละเลย

ดังนั้น จากแนวคิดและผลงานวิจัยที่รวบรวมได้ให้ผลสอดคล้องกันว่า การอบรมเลี้ยงดู มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค และมีอิทธิพลทางอ้อมต่อความสามารถ ในการฟื้นฝ่าอุปสรรคผ่านความฉลาดทางอารมณ์และบุคลิกภาพ

การรับรู้ความสามารถตนเอง (Self - Efficacy)

ทฤษฎีการรับรู้ความสามารถตนเอง (The Theory of Self - Efficacy) แบนดูรา

(Bandura, 1977) กล่าวว่า การรับรู้ความสามารถตนเอง (Perceived Self - Efficacy) คือ การที่ บุคคลตัดสินใจเกี่ยวกับความสามารถของตนเองที่จะจัดการและกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมาย ที่กำหนดไว้ โดยเห็นว่าความสามารถของตนเองนั้นสามารถยืดหยุ่นได้ตามสภาพการณ์ที่แตกต่างกัน สิ่งที่กำหนดประสิทธิภาพการแสดงผลการออกขึ้นอยู่กับรับรู้ความสามารถของตนเองในสภาวะการณ์นั้น ๆ นั่นคือ ถ้าบุคคลเชื่อว่าตนเองมีความสามารถก็จะมีความอดทนและจะประสบความสำเร็จในที่สุด นอกจากนี้คนที่รับรู้ความสามารถตนเอง จะสามารถฟื้นตัวจากความล้มเหลว สามารถรู้วิธีการ ที่จะจัดการกับความล้มเหลวได้โดยไม่กังวลถึงความผิดพลาด

สตอลทซ์ (Stoltz, 1997, p. 66) กล่าวว่า การรับรู้ความสามารถตนเอง หมายถึง การเชื่อในความสามารถในการแก้ไขปัญหาในชีวิต หรือดำเนินชีวิตได้อย่างดี จนสามารถ ประสบความสำเร็จได้

รังรอง งามศิริ (2540, หน้า 9 อ้างถึงใน ดวงพร พันธุ์พิทักษ์, 2548) กล่าวว่า การรับรู้ ความสามารถตนเอง เป็นการตัดสินใจของบุคคลเกี่ยวกับความสามารถของตนเองว่าจะมี ความสามารถทำพฤติกรรมในเรื่องต่างๆ ได้หรือไม่ และมีความมั่นใจว่าจะทำได้ในระดับใด

กานดา พุฒินิ (2546, หน้า 117 - 118) กล่าวว่า การรับรู้ความสามารถตนเอง (Self - Efficacy) และความเชื่อในอำนาจของตนเอง (Locus of Control) คนที่รับรู้ว่าจะตนเอง มีความสามารถควบคุมสิ่งต่างๆ ได้ จะมีผลให้จัดการกับสิ่งต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น โดยพบว่ามีคนจำนวนมาก

ที่เชื่อในอำนาจนอกตน เช่น เชื่อในโชคกลาง ทำให้คิดว่าตนเองไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงอะไรในชีวิตได้เพราะถูกกำหนดมาแล้ว เป็นต้น

ร็อดเตอร์ (Rotter, 1966 cited in Stoltz, 1997, p. 66) กล่าวว่า คนที่เชื่อว่าตนเองสามารถควบคุมความล้มเหลวและความสำเร็จด้วยตนเองได้ มักจะเกิดความกดดันน้อยกว่าคนที่คิดว่าความสำเร็จและความล้มเหลวนั้นมาจากปัจจัยภายนอก เช่น อาจเกิดจากความโชคร้าย อากาศ หรือเกิดจากโอกาส

วิลเลียม (Williams, 2003) ได้ศึกษาพบว่า การรับรู้ความสามารถตนเองทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคเพิ่มสูงขึ้น

มาร์คแมน บาร์ออน และบาลกิน (Markman, Baron, & Balkin, 2003 อ้างถึงใน ดวงพร พันธุ์พิทักษ์, 2548) ได้ศึกษาการรับรู้ความสามารถตนเองของผู้ประกอบการบริษัทฯ จำนวน 217 คน พบว่าผู้ประกอบการที่มีการรับรู้ความสามารถตนเองสูงจะมีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคสูงด้วย ดังนั้น จากแนวคิดและผลงานวิจัยที่รวบรวมได้ให้ผลสอดคล้องกันว่า การรับรู้ความสามารถตนเองมีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค

แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motive)

แมคเคลแลนด์ (McClelland, 1961, pp. 260–265, 300) กล่าวว่า แรงจูงใจเป็นความปรารถนาที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี แข่งขันกับมาตรฐานอันดีเยี่ยม หรือทำได้ดีกว่าบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง พยายามเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ มีความสบายใจเมื่อประสบความสำเร็จ และมีความวิตกกังวลเมื่อล้มเหลว โดยสามารถแบ่งแรงจูงใจได้เป็น 3 คือ

1. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motive) หมายถึง ความปรารถนาที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยพยายามแข่งขันกับมาตรฐานอันดีเลิศ ความสบายใจเมื่อประสบความสำเร็จ และมีความวิตกกังวลเมื่อล้มเหลว โดยลักษณะของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์จะต้องมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

1.1 มีความกล้า กล้าคิด กล้าทำ กล้าตัดสินใจ กล้าเผชิญความจริง หรือความล้มเหลว

1.2 มีความมุ่งมั่นพยายาม ชอบทำงานที่ท้าทายความคิด หรือความสามารถ

1.3 มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเองสูง รู้หน้าที่และภารกิจของตนเอง

1.4 มีความรอบรู้ในการตัดสินใจและติดตามผลการตัดสินใจของตนเอง

1.5 มีความสามารถในการคาดการณ์ล่วงหน้าได้แม่นยำ

1.6 มีความสามารถในการเลือกทำงานที่จะประสบความสำเร็จได้มาก และด้วยความสามารถที่มีอยู่

2. แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ (Affiliation Motive) หมายถึง ความปรารถนาที่จะเป็นที่ยอมรับของคนอื่น ๆ ต้องการเป็นที่นิยมชมชอบ หรือรักใคร่ชอบพอของคนอื่น จึงเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับจากบุคคลอื่น

3. แรงจูงใจใฝ่อำนาจ (Power Motive) หมายถึง ความปรารถนาที่จะได้มาซึ่งอิทธิพลที่เหนือกว่าบุคคลอื่น ๆ ในสังคมทำให้บุคคลแสวงหาอำนาจ เพราะจะเกิดความภาคภูมิใจหากทำอะไรได้เหนือกว่าคนอื่น ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่อำนาจสูงเป็นผู้ที่มีความพยายามจะควบคุมสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ตนเองบรรลุถึงความต้องการที่จะมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น

จะเห็นได้ว่าแรงจูงใจที่มีผลต่อการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ประสบความสำเร็จ คือ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ สอดคล้องกับ ชูชีพ อ่อนโคกสูง (2522, หน้า 47-48) ที่กล่าวถึงพฤติกรรมที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ก็ต้องมีลักษณะ

1. ชอบทำสิ่งที่ยาก ๆ มีความมานะพยายาม สนุกสนาน และชอบที่จะทำกิจกรรม
2. ชอบการแข่งขัน ต้องการชัยชนะ
3. มีความทะเยอทะยาน
4. ต้องการปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นเสมอ
5. มีจุดประสงค์ในการทำกิจกรรมที่เด่นชัด และแน่นอน
6. พฤติกรรมที่แสดงออกจะมีเอกลักษณ์ของตนเอง

พรณี ชูชัยเจนจิต (2538, หน้า 312) กล่าวถึงลักษณะของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง

ดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีความบากบั่น พยายามที่จะเอาชนะความล้มเหลวต่าง ๆ พยายามที่จะไปให้

ถึงจุดหมายปลายทาง

2. เป็นผู้ที่ทำงานมีแผน
3. เป็นผู้ที่ตั้งระดับความคาดหวังสูง

กิลฟอร์ด และเดวิด (Guilford & David, 1959, pp. 437 - 439) กล่าวถึงลักษณะ

ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ประกอบด้วยคุณลักษณะ ดังนี้

1. ความทะเยอทะยานทั่ว ๆ ไป คือปรารถนาที่จะทำกิจกรรมนั้นให้สำเร็จ
2. มีความเพียรพยายามในการทำงานให้เป็นผลสำเร็จ
3. มีความอดทนเต็มใจที่จะประสบความสำเร็จ

เฮอร์แมน (Herman, 1970, p. 53) ได้รวบรวมลักษณะของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไว้

10 ประการ ดังนี้

1. บุคคลที่มีความทะเยอทะยานสูง

2. ต้องเป็นผู้มีความหวังอย่างมากว่าตนเองจะประสบความสำเร็จ ถึงแม้การกระทำนั้นจะขึ้นอยู่กับโอกาสก็ตาม

3. มีความพยายามที่จะมุ่งสู่สถานะที่สูงขึ้นได้เป็นลำดับ
4. มีความอดทนทำงานที่ยากได้เป็นเวลานาน
5. ถึงแม้งานที่อาจจะถูกขัดจังหวะ หรือถูกรบกวนจะพยายามทำต่อไปให้สำเร็จ
6. รู้สึกว่าเวลาเป็นสิ่งที่ไม่หยุดและสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว
7. คำนึงถึงเหตุการณ์ในอนาคตมากกว่าอดีตหรือปัจจุบัน
8. มีความคิดพิจารณาเลือกเพื่อนร่วมงานที่มีความสามารถเป็นอันดับแรก
9. ต้องการเป็นที่รู้จักแก่ผู้อื่น ๆ โดยพยายามปรับปรุงงานของตนเองให้ดีขึ้น
10. พยายามปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ ของตนเองให้ดีที่สุดเสมอ

ไวเนอร์ (Weiner, 1972, pp. 203 – 215 อ้างถึงใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2543) ได้สรุปลักษณะเด่นของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง โดยเปรียบเทียบกับผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ ไว้ดังนี้

1. ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ตั้งใจทำงานดีกว่า อดทนต่อความล้มเหลวสูง ชอบเลือกงานสลับซับซ้อนมากกว่าผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ
2. ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ชอบริเริ่มกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความคิดของตนเองมากกว่า และภูมิใจที่ได้เลือกงานยากมากกว่าผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ

แอทกินสัน (Atkinson, 1974 อ้างถึงใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2543, หน้า 226 - 227) ได้อธิบายว่า ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ จะมีความพยายามที่จะทำงานนั้นให้สำเร็จโดยการเปรียบเทียบกับมาตรฐาน ซึ่งถ้าผลงานสูงกว่าหรือเท่ากับเกณฑ์มาตรฐาน ก็ถือว่าประสบความสำเร็จตามความคิดของบุคคลผู้นั้น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์จะขึ้นอยู่กับ 3 องค์ประกอบ คือ

1. ความคาดหวัง (Expect) หมายถึง การคาดการณ์ล่วงหน้า ถึงผลการกระทำของตน บุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงจะคาดล่วงหน้าถึงความสำเร็จของงาน
2. สิ่งล่อใจ (Incentive) หมายถึง ความพึงพอใจที่ได้รับจากการทำงาน เช่น งานที่ตนเองสนใจ ถนัด มีผลตอบแทนสูง ถ้ามีสิ่งล่อใจเป็นที่พอใจของบุคคล ก็จะทำให้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงด้วย
3. แรงจูงใจจากความพึงพอใจในการแสวงหาความสุขและหลีกเลี่ยงความผิดหวัง ซึ่งคนเรานั้นกระทำการใด ก็ย่อมหวังได้รับความสุขความพอใจกับการกระทำ ต้องการความสำเร็จ และกลัวความล้มเหลว

สตอลทซ์ (Stoltz, 1997, pp. 67 – 68) กล่าวว่า ปัจจัยที่บ่งชี้ถึงความสำเร็จขึ้นอยู่กับแรงจูงใจ โดยทำการวิจัยกับพนักงานของบริษัทฯ และพบว่าคนที่มีความ AQ สูงสุดจะมีแรงจูงใจ

มากที่สุดทั้งในเวลางานปกติและการทำงานล่วงหน้า

ดวงพร พันธุ์พิทักษ์ (2548, หน้า 22 – 54) กล่าวว่า ลักษณะของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์จะต้องมีคุณลักษณะ ดังนี้ ชอบงานที่ท้าทาย มีความยากระดับปานกลาง ชอบทดลอง และเสี่ยงกับปัญหาใหม่ ๆ ชอบตั้งมาตรฐานหรือเป้าหมายไว้ในระดับที่สมเหตุสมผล และพยายามที่จะกระทำให้บรรลุผลสำเร็จ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และการอบรมเลี้ยงดู กับความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ สามารถพยากรณ์ความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยสามารถพยากรณ์ได้สูงสุดร้อยละ 88.20

เมธยา คุณไทยสงค์ (2546, หน้า 60 – 65) ได้ศึกษาจิตลักษณะบางประการที่สัมพันธ์กับความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค พบว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคโดยรวมและรายด้าน 4 ด้าน คือ ความสามารถในการควบคุมอุปสรรค ความสามารถในการนำตนเองเข้าไปแก้ไขอุปสรรค ความสามารถในการรับรู้ถึงระดับอุปสรรค และความสามารถในการอดทนและทนทานต่ออุปสรรค

เมธาวดี สังขะมาน (2548) ได้ศึกษาตัวแปรคัดสรรที่สัมพันธ์กับความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค (AQ) ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 จังหวัดหนองคาย ปีการศึกษา 2547 พบว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์มีความสัมพันธ์เชิงบวก และสามารถพยากรณ์ความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สมใจ จุฑาผาด (2549, หน้า 105) ได้ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับความสามารถในการฝ่าฟันอุปสรรค ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการวิเคราะห์พหุระดับ พบว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการฝ่าฟันอุปสรรค อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เดวีค (Dweck, n.d. cited in Stoltz, 1997, pp. 59 – 60) จากมหาวิทยาลัยฮิลินอยส์ ได้ทำการทดลองการพัฒนาแรงจูงใจกับเด็ก พบว่า เด็กผู้หญิงสามารถเรียนรู้ที่จะอธิบายความล้มเหลวว่าเป็นลักษณะ ที่เกิดขึ้นกับตนเองอย่างถาวร แต่เด็กผู้ชายคิดว่าความล้มเหลวนั้นสืบเนื่องมาจากเหตุชั่วคราว เช่น การขาดแรงจูงใจ ซึ่งสิ่งนี้นับว่าเป็นบทเรียนที่สำคัญสำหรับพ่อแม่และครูที่จะห่วงใยและทุ่มเทในการอบรมสั่งสอนเด็ก

ดังนั้น จากแนวคิดและผลงานวิจัยที่รวบรวมได้ให้ผลสอดคล้องกันว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการฝ่าฟันอุปสรรค

จากแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งได้นำเสนอข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งสนับสนุนตัวแปรที่ส่งผลต่อความสามารถในการฝ่าฟันอุปสรรค

โดยนำเสนอในตารางที่ 1 และสามารถสรุปได้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์ บุคลิกภาพ การอบรมเลี้ยงดู การรับรู้ความสามารถตนเอง และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคของนักเรียน และคาดว่าน่าจะมีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุด้วย ดังนั้น จึงได้โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคสำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ จากแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรต่างๆ จากตารางที่ 1 และได้โมเดลสมมติฐานดังภาพที่ 5 หน้า 45

ตารางที่ 1 สรุปแนวคิด/ ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตัวแปร	ทฤษฎีและแนวคิด	งานวิจัย
1. ความฉลาดทางอารมณ์		
ความฉลาดทางอารมณ์กับ	วิทยา นาควัชระ (2544)	ชวนจิตร ชูระทอง (2544)
ความสามารถในการฟันฝ่า	มันตรา ธรรมบุศย์ (2544)	เมธาวดี สังขะมาน (2548)
อุปสรรค	พะยอม อิงคตานุวัฒน์ (2546)	วันฤดี อุดมสิน (2548)
	Goleman (1995 a)	McClelland (1975)
	Mayer, Salovey, and Caruso (1997)	
2. บุคลิกภาพ		
2.1 บุคลิกภาพกับ	วิทยา นาควัชระ (2544)	วินัส ภักดีนรา (2546)
ความสามารถในการ	Stoltz (1997)	
ฟันฝ่าอุปสรรค		
2.2 บุคลิกภาพกับ	วีระวัฒน์ ปินนิตามัย (2542)	ฉัตรฤดี สุกปลั่ง (2543)
ความฉลาดทางอารมณ์	สันสนีย์ ฉัตรคุปต์ (2544)	วินัส ภักดีนรา (2546)
	Mayer, Salovey, Bedell, and Detwiler (1997)	สวนีย์ วีระพันธุ์ (2548)
3. การอบรมเลี้ยงดู		
3.1 การอบรมเลี้ยงดูกับ	วิทยา นาควัชระ (2544)	เกษร ภูมิดี (2546)
ความสามารถ	สันสนีย์ ฉัตรคุปต์ (2544)	เมธาวดี สังขะมาน (2548)
ในการฟันฝ่าอุปสรรค		ดวงพร พันธุ์พิทักษ์ (2548)

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตัวแปร	ทฤษฎีและแนวคิด	งานวิจัย
3.2 การอบรมเลี้ยงดูกับ ความฉลาดทางอารมณ์	Goleman (1995 a) Shapiro (1997)	ชนมน สุขวงศ์ (2543) อ้อมจิต เป้นศรี (2544) สวณีย์ วีระพันธุ์ (2548)
3.3 การอบรมเลี้ยงดูกับ บุคลิกภาพ	วิชา นาควัชระ (2544) Freud (n.d. cited in Stoltz, 1997) Hurlock (1974) Erickson (1994)	ศักดิ์วิทย์ เกษมเนตร และ ทัศนมา ทองภักดี (2543)
4. การรับรู้ความสามารถ ตนเอง	กานดา พุฒินิ (2546) Rotter (1966)	Williams (2003) Markman, Baron, and Balkin (2003 cited in Stoltz, 1997)
4.1 การรับรู้ประสิทธิภาพ ในตนกับความสามารถ ในการฟันฝ่าอุปสรรค	Bandura (1977) Stoltz (1997)	
5. แรงจูงใจ		
แรงจูงใจกับความสามารถ ในการฟันฝ่าอุปสรรค	ปาริฉัตร อันประเสริฐ (2543) อ้างถึงใน ดวงพร พันธุ์พิทักษ์, 2548) McClelland (1961) Atkinson (1974 cited in Stoltz, 1997)	เมธยา คุณไทยสงค์ (2546) ดวงพร พันธุ์พิทักษ์ (2548) เมธาวดี ตั้งชะมาน (2548) สมใจ จุฑาผาด (2549) Dweck and Bush (1976) Stoltz (1997)

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา มีดังนี้

ตัวแปรแฝง

- K1 = การอบรมเลี้ยงดู
- K2 = การรับรู้ความสามารถตนเอง
- K3 = แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
- E1 = ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค
- E2 = ความฉลาดทางอารมณ์
- E3 = บุคลิกภาพ

ตัวแปรสังเกตได้

- X1 = การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย
- X2 = ความเชื่อในความสามารถของตน
- X3 = ความปรารถนาที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี
- Y1 = ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคด้านการควบคุมสถานการณ์
- Y2 = ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคด้านการรับรู้ต้นเหตุและรับผิดชอบต่อปัญหา
- Y3 = ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคด้านการเข้าถึงปัญหา
- Y4 = ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคด้านการอดทนต่อปัญหา
- Y5 = ความฉลาดทางอารมณ์ด้านองค์ประกอบส่วนบุคคล
- Y6 = ความฉลาดทางอารมณ์ด้านองค์ประกอบระหว่างบุคคล
- Y7 = ความฉลาดทางอารมณ์ด้านการจัดการบริหารความเครียด
- Y8 = ความฉลาดทางอารมณ์ด้านการปรับตัว
- Y9 = ความฉลาดทางอารมณ์ด้านภาวะอารมณ์
- Y10 = บุคลิกภาพด้านการแสดงตัว
- Y11 = บุคลิกภาพด้านความน่าชื่นชม
- Y12 = บุคลิกภาพด้านความมีสติรู้ผิดชอบ
- Y13 = บุคลิกภาพด้านความมั่นคงทางอารมณ์
- Y14 = บุคลิกภาพด้านสติปัญญา

ตอนที่ 3 ความตรงของโมเดลลิสเรล

ขั้นตอนที่สำคัญในการวิเคราะห์โมเดลลิสเรล คือ การตรวจสอบความตรงของโมเดลลิสเรลที่เป็นสมมติฐานการวิจัย หรือการประเมินความถูกต้องของโมเดล หรือการตรวจสอบความกลมกลืนระหว่างข้อมูลเชิงประจักษ์กับโมเดล โดยค่าสถิติที่ช่วยในการตรวจสอบความตรงของโมเดลลิสเรล แบ่งเป็น 5 วิธี (Joreskog & Sorbom, 1989 อ้างถึงใน นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542, หน้า 52 - 57) ดังนี้

1. ความคลาดเคลื่อนมาตรฐานและสหสัมพันธ์ของค่าประมาณพารามิเตอร์ (Standard Error and Correlation of Estimates) ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมลิสเรลจะให้ค่าประมาณพารามิเตอร์ ความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน ค่าสถิติที่ และสหสัมพันธ์ระหว่างค่าประมาณ ถ้าค่าประมาณที่ได้ไม่มีนัยสำคัญ แสดงว่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานมีขนาดใหญ่ และโมเดลการวิจัยอาจจะยังไม่ดีพอ ถ้าสหสัมพันธ์ระหว่างค่าประมาณมีค่าสูงมาก แสดงว่าโมเดลการวิจัยใกล้เคียงไม่เป็นบวกแน่นอน (Non - Positive Define) และเป็นโมเดลที่ไม่ดีพอ

2. สหสัมพันธ์พหุคูณและสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (Multiple Correlations and Coefficients of Determination) ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมลิสเรลจะให้ค่าสหสัมพันธ์พหุคูณและสัมประสิทธิ์การพยากรณ์สำหรับตัวแปรสังเกตได้แยกทีละตัวและรวมทุกตัว รวมทั้งสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ของสมการโครงสร้างด้วย ค่าสถิติเหล่านี้ควรมีค่าสูงสุดไม่เกินหนึ่ง และค่าที่สูงแสดงว่า โมเดลมีความตรง

3. ค่าสถิติวัดระดับความสอดคล้อง (Model Fit Statistics) การตรวจสอบความตรงของโมเดลทางทฤษฎีที่เป็นสมมติฐานวิจัย หรือการประเมินผลความถูกต้องของโมเดลทางทฤษฎี หรือการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อมูลเชิงประจักษ์กับโมเดลทางทฤษฎี โดยหลักการทั่วไปพิจารณาจากค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi - square Statistics) ค่าอัตราส่วนไค-สแควร์สัมพัทธ์ (Relative Chi - square Ratio) ค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้อง (Goodness of Fit Index: GFI) ดัชนีวัดระดับความสอดคล้องที่ปรับแก้แล้ว (Adjusted Goodness of Fit Index: AGFI) ดัชนีวัดระดับความสอดคล้องเปรียบเทียบ (Comparative Fit Index: CFI) ดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือมาตรฐาน (Standardized Root Mean Square Residual: SRMR) และดัชนีความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าพารามิเตอร์ (Root Mean Square of Error Approximation: RMSEA) (เสรี ชัดเข้ม และสุชาติา กรเพชรปानी, 2546, หน้า 9 - 11) ดังนี้

3.1 ค่าสถิติไค - สแควร์ไม่มีนัยสำคัญ ($p > .05$) ดัชนี GFI, AGFI มีค่ามากกว่า .90 ดัชนี CFI มีค่ามากกว่า .95 ดัชนี SRMR มีค่าต่ำกว่า .08 และดัชนี RMSEA มีค่าต่ำกว่า .06 แสดงว่า โมเดลทางทฤษฎีสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

3.2 ค่าสถิติไค-สแควร์มีนัยสำคัญ ($p \leq .05$) แต่ค่าอัตราส่วนไค-สแควร์สัมพัทธ์น้อยกว่า 3.00 ดัชนี GFI, AGFI มีค่ามากกว่า .90 ดัชนี CFI มีค่ามากกว่า .95 ดัชนี SRMR มีค่าต่ำกว่า .08 และดัชนี RMSEA มีค่าต่ำกว่า .06 ถือว่าโมเดลทางทฤษฎีสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

4. เศษเหลือหรือความคลาดเคลื่อน (Residuals) การตรวจสอบความตรงของโมเดลลิสเรล ควรวิเคราะห์เศษเหลือควบคู่กับดัชนีตัวอื่น ๆ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมลิสเรล ในส่วนของความคลาดเคลื่อนมีหลายแบบ โดยแต่ละแบบใช้ประโยชน์ในการตรวจสอบความตรงของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังนี้

4.1 เมทริกซ์ความคลาดเคลื่อนในการเปรียบเทียบความกลมกลืน (Fitted Residuals Matrix) เมทริกซ์ของผลต่างระหว่างเมทริกซ์ S และ $\Sigma(\theta)$ ซึ่งมีทั้งความคลาดเคลื่อนรูปคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐาน ค่าความคลาดเคลื่อนในรูปคะแนนมาตรฐาน ซึ่งไม่ควรมีค่าเกิน 2.00 ถ้าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ถ้ามีค่าเกิน 2.00 ต้องปรับโมเดลใหม่

4.2 ควิล็อต (Q-Plot) เป็นกราฟแสดงความสัมพันธ์ระหว่างค่าความคลาดเคลื่อนกับค่าควอไทล์ปกติ (Normal Quartiles) ถ้าได้เส้นกราฟมีความชันมากกว่าเส้นทแยงมุมซึ่งเป็นที่เกณฑ์ในการเปรียบเทียบ แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

5. ดัชนีดัดแปรโมเดล (Model Modification Indices) ดัชนีตัวนี้เป็นประโยชน์มากในการปรับโมเดล ดัชนีดัดแปรโมเดลเป็นค่าสถิติเฉพาะสำหรับพารามิเตอร์แต่ละตัวมีค่าเท่ากับค่าไค - สแควร์ที่จะลดลง เมื่อกำหนดให้พารามิเตอร์ตัวนั้นเป็นพารามิเตอร์อิสระ หรือมีการผ่านคลายข้อกำหนดเงื่อนไขบังคับของพารามิเตอร์นั้น ข้อมูลที่ได้นี้เป็นประโยชน์มากสำหรับนักวิจัยในการตัดสินใจปรับ โมเดลลิสเรลให้ดีขึ้น